

The background is a dark charcoal grey. A large, faint, light grey scale of justice is centered on the right side. A bright green arc enters from the top left corner and curves towards the center.

Lawbooks

INSTRUCTIE PAPER SCHRIJVEN

2019 – 2020

VOORWOORD

Beste student(e),

Voor je ligt een speciaal boekje dat jou gaat helpen bij het schrijven van papers. Tijdens je studie zal je voor de deelttoets van bijna elk vak een paper moeten schrijven. Dit zal doorgaans een betoog zijn, een annotatie of een rechtbankverslag. Als jurist is het van belang om op literair vlak goed uit de voeten te kunnen. Daarnaast wordt van een professionele jurist verwacht dat hij/zij de verwijsmethode uit de Kluwer Leidraad vlekkeloos kan toepassen en zorgvuldig omgaat met de bronvermelding.

Dit klinkt veel makkelijker dan het in werkelijkheid is. Vooral als je net van de middelbare school afkomt zal het zeker minimaal een jaar duren voordat je écht begrijpt hoe een juridische paper er uit hoort te zien. Het doel van dit boekje is om je stapsgewijs te helpen bij het schrijven van je (eerste) juridische papers. Het boekje bevat nuttige tips en instructies en stipt ook nog de belangrijkste onderdelen aan die terug moeten komen in een juridisch stuk.

Leeswijzer

Wij adviseren je om zo vroeg mogelijk tijdens je studie gebruik te maken van dit boekje, zodat je onnodige fouten kunt voorkomen en binnen rap tempo behendig wordt binnen de diverse zoeksystemen die de UU te bieden heeft.

Met vriendelijke groet,

Team Lawbooks

COPYRIGHT

Op dit oefenpakket rust een copyright. Het is ten strengste verboden om zonder de toestemming van Lawbooks deze samenvatting of onderdelen daarvan digitaal en/of fysiek te verveelvoudigen en/of te verspreiden. Bij inbreuk behoudt Lawbooks zich het recht voor om een schadevergoeding te vorderen, aangifte te doen en een boete op te leggen op grond van onze algemene voorwaarden. Zie ook de algemene voorwaarden op de site (lawbooks.nl) voor verdere bepalingen inzake verveelvoudiging en verspreiding.

DISCLAIMER

Lawbooks raadt je aan om altijd de instructie van de opdracht zeer nauwkeurig op te volgen en daar niet van af te wijken. In de gevallen waar er sprake is van (keuze)ruimte kun je invulling geven aan je paper op de manier die jij voor ogen hebt. Hierbij kun je de adviezen en tips van dit boekje opvolgen. Onthoud echter dat dit slechts tips zijn. Lawbooks is niet aansprakelijk voor de schade die ontstaat door het opvolgen van de tips uit dit boekje.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

Kennismaking met de auteur en het vak

Blz. 4

ALGEMENE INFORMATIE

Soorten papers | Wat ga je schrijven?

Blz. 6

Onderwerp kiezen | Waar ga je over schrijven?

Blz. 10

Lay-out & inhoud | Hoe moet mijn paper eruitzien?

Blz. 12

BRONNEN

Juridische bronnen | Wat zijn ‘goede’ bronnen?

Blz. 15

Bronnen vinden | Hoe kom ik bij deze bronnen?

Blz. 19

Bronvermelding | Hoe verwijst ik naar deze bronnen?

Blz. 28

STRUCTUUR

Inleiding | Wat is een goede start?

Blz. 34

Middenstuk | Wat moet ik kwijt in het middenstuk?

Blz. 36

Conclusie | Hoe rond ik netjes af?

Blz. 37

WHATSAPP

Word lid van de WhatsApp-groep van jouw jaarlaag en word meteen op de hoogte gehouden van de nieuwste releases van Lawbooks. Scan de QR-code hiernaast met je mobiele telefoon om lid te worden.



@lawbooks.nl



@lawbookssamenvattingen



INLEIDING

Een kennismaking met de auteur en het vak

Auteur

Dit oefenpakket is samengesteld door mr. Bobby Constantinescu. Bobby heeft de master Strafrecht en de master Recht en Onderneming afgerond aan de UU. In zijn bachelor heeft hij naast het togetraject en het notariële traject, ook de minor Criminologie behaald. Daarbij heeft Bobby stage gelopen bij Simmons & Simmons op de Zuidas en bij Gerard Spong. Door zijn brede kennis en jarenlange ervaring kan Bobby je goed op weg helpen bij het schrijven van een paper.

Over papers schrijven...

Daar zit je dan. Waarschijnlijk ben je net klaar met de middelbare school en ben je net begonnen aan de studie Rechtsgeleerdheid. Na een heerlijke examenreis en waarschijnlijk een net zo heerlijke zomervakantie moet je helaas toch weer écht aan de bak. Je gaat er weer vol tegenaan en je maakt kennis met de eerste vakken van de rechtenstudie. Tijdens de bachelor zal je voor elk vak een eindtentamen hebben en een deeltentamen. Het eindtentamen bestaat altijd uit een schriftelijke toets over de voorgeschreven stof. Het deeltentamen zal echter doorgaans, met uitzondering van een paar vakken, bestaan uit een paper/essay/verslag (hierna: paper) in de vorm van een betoog, rechtbankverslag of annotatie. Nu zul je op het eerste gezicht denken: *'Ach, dat zal wel meevallen toch? Op de middelbare school hebben wij immers ook af en toe verslagen moeten schrijven. Veel anders zal het niet zijn...'* Als je daar van uitgaat, zal je al snel van een koude kermis thuiskomen. De vorm van de toetsing is inderdaad identiek: je schrijft immers een stuk in Word en daar krijg je een cijfer voor. De uitvoering is echter totaal anders. Er worden veel strengere eisen gesteld: je MOET een kloppende en verzorgde bronvermelding hebben, je woordenschat moet omvangrijk zijn, je moet gebruik maken van de juiste bronnen en je stuk moet de juiste snaar weten te raken bij je lezers. Je komt dus niet meer weg met een leuk plaatje gemaakt in WordArt en wat tekst gejat van Wikipedia. Sterker nog, Wikipedia wordt niet eens als een bron gezien. Hierover later meer.

De aanleiding voor mij om dit boekje te schrijven was een ontmoeting met twee eerstejaarsstudenten op Janskerkhof 2-3a. Ik zat boven de kantine tegenover twee jonge jongens die druk bezig waren met hun eerste juridische paper voor het vak Grondslagen van Recht. Ik overhoorde hun gesprek en had al snel door dat ze veel moeite hadden met onder meer de bronvermelding. Ik bood aan om ze te helpen en schrok eigenlijk van hun gebrek aan kennis op dit gebied. Je kunt ze ook niets kwalijk nemen, daar ze waarschijnlijk pas net voet hadden gezet in de wereld van het recht. Na een kwartiertje wat dingen te laten zien op de computer waren ze ook verbaasd. Een van de jongens riep: *'Waarom wordt ons dit allemaal niet verteld? Hoe kan ik dit nou in vredesnaam weten?'* In dit boekje ga ik je het allemaal vertellen en ga je het allemaal in vredesnaam weten. Dit boekje bevat handige tips en tricks die van pas gaan komen bij het schrijven van (bijna) alle papers tijdens je bachelor. Veel plezier bij het lezen van dit boekje en succes met het schrijven van je eerste juridische paper! Heb je al juridische papers geschreven? Dan is dit boekje ook voor jou nuttig! Je zult dan vooral veel informatie weten te halen uit het tweede hoofdstuk, die van de bronnen en de bronvermelding. Dat is iets dat bij veel studenten, zelfs tweede- en derdejaars, nog steeds misgaat.

ALGEMENE INFORMATIE

Voordat we in het inhoudelijke gedeelte van de paper duiken, is het van belang om eerst even kort stil te staan bij enkele algemene aspecten. Dit zijn de factoren waar je op moet letten voordat je begint met het schrijven van je stuk en gaat grasduinen naar relevante bronnen.

We beginnen allereerst met de vraag: Wat gaan we schrijven? Het is duidelijk dat we een paper moeten schrijven, maar de term ‘paper’ is nogal algemeen. Wat is een paper precies en welke vormen kan het aannemen.

Als we daar het antwoord op hebben, gaan we een blik werpen op het onderwerp van de paper. Waar moet deze over gaan? Krijg je een onderwerp toebedeeld? Of ben je vrij in het kiezen van een willekeurig onderwerp? Zo ja: hoe ga je hiermee om? Zijn er verder nog voorwaarden waar je paper aan moet voldoen?

Als we de algemene informatie behandeld hebben, gaan we beginnen met het échte werk: het vinden van goede, relevante, juridische bronnen.

PSST... HOU JE VAN KORTING?

Wil je graag korting krijgen op elk boekje dat je koopt? Sluit dan een abonnement af op **Lawbooks** en betaal voor een boekje maar €5,99. Door ons unieke abonnement bepaal je zelf welke boekjes je koopt én wanneer je ze koopt. Hierdoor heb je alle kosten volledig in de hand! Daarnaast word je met een abonnement als eerste op de hoogte gehouden van de nieuwe releases en doe je automatisch mee met acties die exclusief gelden voor abonnees. Het abonnement wordt bovendien niet automatisch verlengd! Zo ga je straks zorgeloos de zomervakantie in!

Kijk voor meer informatie over het abonnement op onze [website](#).



SOORTEN PAPERS

Wat ga je schrijven?

Inleiding

Voor verschillende vakken tijdens je bachelor, maar natuurlijk ook tijdens je master, zul je voor het deeltentamen een paper moet schrijven. Zoals reeds gezegd is de term paper nogal algemeen. Met een paper wordt, op de universiteit althans, bedoeld: *‘Een geschreven stuk dat voldoet aan de normen van een juridisch stuk’*. Deze definitie heb ik net zelf bedacht, maar daar komt het wel op neer. Het is een geschreven stuk en dit stuk moet gewoon voldoen aan de juridische voorwaarden uit onder meer de Kluwer Leidraad. Daarbij moet het stuk gebaseerd zijn op een deugdelijk onderzoek en moet het voorzien zijn van een deugdelijke motivatie.

Eerlijk toegegeven, deze definiëring van de paper is nog steeds zeer vaag. Dat komt nogmaals door het feit dat de paper die je moet schrijven voor je deeltentamen verschillende vormen kan aannemen. We bespreken even de populairste ‘soorten’ papers die je gaat schrijven op de universiteit:

- Een annotatie;
- Een rechtswetenschappelijk onderzoek;
- Een rechtbankverslag;
- Een betoog, en;
- Een pleitnota.

Per soort paper ga ik kort uitleggen hoe deze eruit dient te zien. Voor meer informatie over de inleiding, het middenstuk en de conclusie verwijs ik graag door naar het hoofdstuk ‘Structuur’, verderop in dit boekje. Het is nu van belang om even kort de verschillende papers te begrijpen. Bovenstaande lijst is ook niet limitatief. Het is mogelijk dat je een andere schriftelijke opdracht krijgt, maar zover ik het mij kan herinneren is dat bij mij in alle jaren nooit voorgekomen. Mocht het toch zo zijn dat je een ander soort ‘paper’ moet schrijven, dan kun je daarvoor alsnog aansluiting zoeken bij hetgeen gezegd gaat worden over de hier behandelde vijf vormen.

Een annotatie¹

De annotatie, ook wel ‘noot’ genoemd; mijn persoonlijke favoriet, om verschillende redenen. Als je al wat verder in de studie bent, weet je waarschijnlijk al wat een annotatie is, en kun je waarschijnlijk ook al gokken waarom ondergetekende er zo dol op is. Zo niet, dan volgt nu de uitleg. Belangrijke, baanbrekende uitspraken van de Hoge Raad worden geannoteerd. Dat houdt eigenlijk in dat een persoon die bekwaam is binnen het rechtsgebied waarover de rechter uitspraak doet, een kort stukje schrijft over de essentie van de uitspraak. De schrijver legt de kern van de uitspraak in eigen woorden uit en hij/zij laat precies zien waar het probleem ligt. De annotator plaatst de uitspraak van de rechter in perspectief en vergelijkt deze ook met voorgaande uitspraken van de Hoge Raad over dit onderwerp. Daarbij geeft hij/zij natuurlijk ook zijn/haar eigen mening over het stuk en worden voorzichtig

¹ Net nieuw en nog nooit een noot gezien? Zoek er meteen een op zou ik zeggen! Dan begrijp je wellicht beter waar ik het over heb.

voorspellingen gedaan over de richting waarin het besproken onderwerp zich waarschijnlijk gaat evolveren.

Noten zijn om twee redenen heel handig: ze vatten de uitspraak van de Hoge Raad eenvoudig samen en laten meteen zien waar het probleem ligt én ze bevatten vaak veel informatie over het onderwerp dat in de zaak centraal staat. Er wordt vaak verwezen naar soortgelijke uitspraken en dergelijke informatie komt je natuurlijk goed van pas als je bijvoorbeeld een paper wilt/moet schrijven over dat ene onderwerp.²

Tijdens je studie zal je, vooral binnen het notariële traject, ook noten moeten schrijven onder bepaalde uitspraken. Want niet alle uitspraken worden geannoteerd, zelfs belangrijke uitspraken worden soms overgeslagen. De opdracht kan dus luiden:

“Schrijf een noot bij het arrest ECLI:NL:HR:2017:XXXX.”

Deze uitspraak dien je dan op te zoeken en te analyseren. Vervolgens moet je in een x aantal woorden de feiten uiteenzetten, laten zien waar het probleem ligt en deze uitspraak vergelijken met voorgaande uitspraken van de Hoge Raad over het onderwerp/leerstuk dat in ‘jouw’ zaak centraal staat. Het schrijven van een noot is mijns inziens leuker én makkelijker dan het verrichten van rechtswetenschappelijk onderzoek, omdat het meer ruimte openlaat voor je eigen mening en je vaak zelf conclusies mag verbinden aan de uitspraak. Over de structuur van de noot later meer.

Rechtswetenschappelijk onderzoek

De harde kern van de paper. Het verrichten van een rechtswetenschappelijk onderzoek is naar mijn mening de saaiste opdracht die je kunt schrijven.³ Er wordt verwacht dat je een zeer objectieve en professionele houding hebt bij het verrichten van rechtswetenschappelijk onderzoek en er is nauwelijks ruimte voor je eigen, subjectieve mening.

Het verrichten van rechtswetenschappelijk onderzoek (om daar vervolgens verslag van uit te brengen) kan op zijn beurt weer verschillende vormen aannemen. Los van de vorm, begint het onderzoek altijd met een inleiding waarin je jouw onderzoeksvraag presenteert. In elk rechtswetenschappelijk onderzoek staat je onderzoeksvraag centraal, en met behulp van deelvragen ga je in je onderzoek deze onderzoeksvraag proberen te beantwoorden.

Zoals net opgemerkt, kan een rechtswetenschappelijk onderzoek verschillende vormen aannemen. Om je in vogelvlucht kennis te laten maken met de diverse soorten rechtswetenschappelijke onderzoeken, volgt op de volgende pagina een overzicht. Ik laat je de verschillende vormen onderzoek zien en ik laat je ook meteen kennis maken met een onderzoeksvraag die past bij deze ‘vorm’ van rechtswetenschappelijk onderzoek.

² Noten zijn heel handig, je mag echter in een juridisch stuk of op je tentamen NOOIT naar de noot verwijzen. De noot is puur voor jezelf en het verschaft je wat achtergrondinformatie over een bepaald onderwerp. Je mag het echter niet betrekken in je onderzoek. Dat doe je natuurlijk wel, maar dat mag je niet zeggen. Snap je?

³ Even een paar dingen verduidelijken. Je schrijft geen rechtswetenschappelijk onderzoek, maar je VERRICHT/DOET rechtswetenschappelijk onderzoek. Van je bevindingen doe je schriftelijk verslag en dit verslag is dan ook het document dat wordt beoordeeld. Het draait dus niet om het schrijven van een verslag, maar om het verrichten van onderzoek. Toch wordt je verslag beoordeeld. Je verslag moet er dus wel tiptop uitzien. Snap je het nog? Ik hoop van wel... Onthoud gewoon: je moet een goed stuk schrijven. Let alleen wel op de terminologie die je hanteert.

Verschillende soorten rechtswetenschappelijk onderzoek

Rechtswetenschappelijk onderzoek valt uiteen in verschillende smaken:

- **Praktijkgericht onderzoek:** Hierbij kijkt men naar hoe een wetsbepaling in de praktijk werkt. Men wil dan graag weten hoe een rechtsregel in werkelijkheid wordt uitgewerkt.
 - **Voorbeeldvraag:** Onder welke omstandigheden kan een automobilist bij het veroorzaken van een ongeval met een fietser voor meer dan 50% van de schade aansprakelijk zijn?
- **Rechtsvergelijkend onderzoek:** De naam zegt het al. Je vergelijkt een bepaald leerstuk van het ene land met het soortgelijke leerstuk uit het andere land.
 - **Voorbeeldvraag:** In hoeverre zijn de vereisten waaraan voldaan moet worden om te kunnen spreken van een onrechtmatige daad, in België anders dan in Nederland?
- **Rechtspolitiek onderzoek:** Bij dergelijke juridische onderzoeken kijkt men meer naar juridische problemen die raakvlakken hebben met de politiek.
 - **Voorbeeldvraag:** Onder welke voorwaarden kan een overheidslichaam in Nederland strafrechtelijk worden vervolgd?
- **Rechtsfilosofisch onderzoek:** Dit zijn filosofische vragen over het recht. Die zag je waarschijnlijk al wel aankomen.
 - **Voorbeeldvraag:** Wat is rechtvaardigheid?
- **Rechtshistorisch onderzoek:** Wederom een vorm van juridisch onderzoek dat best wel evident is. In een dergelijk onderzoek ga je bijvoorbeeld op zoek naar de herkomst van een rechtsregel en naar hoe deze zich door de jaren heen heeft ontwikkeld.
 - **Voorbeeldvraag:** Hoe heeft de reikwijdte van het begrip ‘goed’ in de zin van artikel 310 Sr zich de afgelopen dertig jaar ontwikkeld met het oog op de technologische ontwikkelingen?
- **Rechtssociologisch onderzoek:** Bij rechtssociologisch onderzoek staat het verschil centraal tussen het recht in de theorie en het recht in de praktijk.
 - **Voorbeeldvraag:** Welke factoren beïnvloeden de werking van anti-discriminatiewetgeving?⁴

Betoog

Een betoog is een (juridisch) stuk waarin je de lezer door middel van argumenten probeert te overtuigen van jouw standpunt. Je begint vaak met een pakkende inleiding, waarin je de lezer, door middel van een pakkend voorbeeld of een recent nieuwsartikel, kennis laat maken met het onderwerp, of nog beter, met ~~de waarheid~~ jouw standpunt! Na de inleiding en de aankondiging van jouw standpunt, begin je met het afvuren van argumenten. Begin met een sterk argument en eindig met een sterk argument. Moffel je zwakkere argumenten weg daar tussenin. Zo komt je verhaal het sterkst over.

Het moeilijke aan een betoog is naar mijn mening de toon. Een betoog is namelijk behoorlijk subjectief. Je probeert immers een lezer te overtuigen van JOUW mening, niet zozeer van de waarheid. De truc is wel om JOUW subjectieve mening te presenteren als de objectieve waarheid. Probeer termen als ‘ik vind’ en ‘ik denk’ te vermijden. Gebruik eerder termen als ‘men vindt’ of ‘het is van algemene bekendheid dat’ of breng het simpelweg als voldongen feit. Meer over het betoog verderop in dit boekje, bij het hoofdstuk genaamd ‘Structuur’.

⁴

Zie voor meer informatie over de soorten rechtswetenschappelijk onderzoek I. Curry-Sumner e.a., *Onderzoeksvaardigheden, Instructie voor juristen*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, p. 4 e.v.

Pleitnota (of requisitoir)⁵

Een pleitnota heeft veel weg van een betoog, maar de lezer is nu de rechter. De rechter spreek je aan met edelachtbare, dus wellicht wil je voor je pleitnota ook een formele toon gebruiken. Eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik mij niet kan heugen dat ik tijdens de bachelor een pleitnota heb moeten schrijven. Tijdens de master Strafrecht heb ik er echter wel een paar moeten schrijven. Daarom noem ik hem toch even.

Als je een pleitnota moet schrijven krijg je van je docent het dossier met alle relevante stukken. Op grond daarvan zal je doorgaans moeten beargumenteren waarom jouw partij, doorgaans de verdachte, gelijk heeft en écht maar dan ook écht onschuldig is. Een pleitnota begint doorgaans met een pakkende inleiding, om de aandacht van de rechter te kunnen trekken, gevolgd door je beste argumenten. Je sluit een pleitnota af met een verzoek. Als je een pleitnota moet schrijven voor een strafrechtelijk vak zul je dus doorgaans vrijspraak eisen voor je cliënt.

Omdat de pleitnota sterk afhangt van de omvang van het dossier en het onderwerp van de zaak, kan er, net als voor het zo dadelijk te bespreken rechtbankverslag, geen duidelijke structuur geboden worden. De pleitnota zal daarom nauwelijks tot niet behandeld worden in het hoofdstuk genaamd ‘Structuur’, verderop in dit boekje.⁶

Rechtbankverslag

Last en waarschijnlijk ook *least*, het schrijven van een rechtbankverslag. Hier ga ik niet te veel woorden aan vuil maken, puur om het feit dat een rechtbankverslag volledig afhangt van je zaak en van het onderwerp dat je wilt bespreken.

Een rechtbankverslag houdt eigenlijk in dat je naar de rechtbank gaat om een zitting bij te wonen en hier vervolgens een verslag over schrijft. Hoe *obvious*. Je woont een zaak bij en schrijft op wat je opviel aan de zaak. Vervolgens wijdt je verder uit over dit onderwerp en vergelijk je de theorie met wat je in de praktijk hebt gezien. Vervolgens trek je een conclusie. Je stuk moet uiteraard wel voldoen aan de vereisten van de Kluwer Leidraad, maar je bent redelijk vrij in het kiezen van een onderwerp.

Rechtbankverslagen moet je meestal doen voor strafrechtelijke vakken. Ik had zelf een zitting bijgewoond waarbij twee broers terechtstonden voor bedreiging van een vrouwelijke agente. De broers hadden geen advocaat en ‘verdedigden’ zichzelf. Je voelt al aankomen dat zonder advocaat je meestal niet gebruikmaakt van alle rechten die je als verdachte hebt, tenzij je rechten gestudeerd hebt en een 8 had voor strafrecht. *Trust me*, deze broers hadden waarschijnlijk de middelbare school niet eens afgemaakt, laat staan een juridische studie/opleiding. Door niet voor een advocaat te kiezen kwamen ze wel in een lastige positie terecht en kwam het beginsel van hoor en wederhoor mijns inziens dan ook onder druk te staan. Hier zoomde ik dan ook op in.

Omdat een rechtbankverslag afhankelijk is van verschillende factoren, kan ik hier geen duidelijke structuur voor bieden. In het hoofdstuk ‘Structuur’ zal deze vorm van de paper dan ook nauwelijks tot niet aan bod komen.

⁵ Het requisitoir is de ‘pleitnota’ van de officier van justitie. In het requisitoir probeert de officier de rechter te overtuigen van zijn standpunt. Een advocaat stelt een pleitnota op.

⁶ Wil je toch zien hoe een pleitnota (of requisitoir) eruitziet? Ga gewoon Googlen! Er staan genoeg voorbeelden op internet van echte advocaten.

ONDERWERP KIEZEN

Waar ga je over schrijven?

Inleiding

Zo, we weten nu wat voor soorten papers we tijdens de studie kunnen verwachten. Als je voor een vak eenmaal weet wat voor soort paper van je verwacht wordt, moeten we, alvorens we kunnen beginnen met schrijven, wel weten waar die paper precies over moet gaan. Met andere woorden: waar gaan we over schrijven?

We werpen nu kort een blik op het onderwerp van de paper en hoe je hiermee om moet gaan.

Het onderwerp

Of je nu een betoog gaat schrijven of rechtswetenschappelijk onderzoek gaat verrichten, je moet een onderwerp hebben. Waar gaat je paper over en wat is het doel van de paper? Met betrekking tot het onderwerp kunnen een paar situaties zich voordoen:

1. Iedereen krijgt exact hetzelfde onderwerp toegewezen. Er is geen keuzeruimte;
2. Je mag kiezen uit een aantal opdrachten/onderwerpen;
3. Je bent geheel vrij in het kiezen van een onderwerp, zolang het door jou gekozen onderwerp aan een aantal voorwaarden voldoet.

Per mogelijkheid volgen nu wat tips.

1. Exact hetzelfde onderwerp

Bij de meeste vakken is het vaak het geval dat de hele klas dezelfde opdracht moet maken. De opdracht kan bijvoorbeeld luiden:

Schrijf een annotatie bij de zaak ECLI:HR:NL:2017:XXXX.

Als je zo'n opdracht krijgt, is je doel vrij evident. Zoek de zaak op en begin met schrijven. Vaak zijn er nog wel enkele voorwaarden waaraan voldaan moet worden, maar daar komen we zometeen op. Deze voorwaarden zijn namelijk ook van belang voor de andere situaties, dus we behandelen ze in één keer. Je kunt meer lezen over 'de voorwaarden' op blz. 12.

2. Kiezen uit een vast aantal opdrachten/onderwerpen

Soms mag je kiezen uit een x aantal opdrachten. Je krijgt een aantal onderwerpen voorgeschoteld, die verschillend zijn maar toch gelijkenissen vertonen; voor je paper moet je één van die onderwerpen kiezen. Mijn advies is, en dit klinkt nogal *obvious*, om te kiezen voor een onderwerp waar je goed in bent of voor een onderwerp dat je écht leuk vindt en waar je meer over wilt leren. Deze adviezen liggen voor de hand, maar toch komt er iets meer bij kijken. Hoe weet je nou waar je goed in bent en hoe weet je nou wat je leuk vindt? Voordat je een onderwerp kunt kiezen worden vaak de verschillende keuzes op BlackBoard geplaatst. Probeer alvorens een keuze te maken je goed in te lezen, zodat je niet straks voor verrassingen komt te staan en kiest voor een onderwerp waar je eigenlijk heel erg slecht in bent of waar je stiekem een hekel aan hebt.

Ook is het verstandig om altijd naar de eerste werkgroep van een nieuw vak te gaan! Bij de eerste werkgroep wordt meestal meer verteld over de deelttoets c.q. paper-opdracht. Sommige

papers moet je ook in een groepje maken, dus dan is het helemaal van belang dat je de eerste werkgroep bijwoont. Het is echt niet *chill* om bij de tweede werkgroep aan te komen kakken en samen te moeten werken met iemand die je niet kent, om vervolgens te schrijven over een onderwerp dat je niet leuk vindt.

3. Vrije keuze

In sommige gevallen, en nogmaals: deze zijn schaars binnen de bachelor, mag je zelf het onderwerp kiezen. Je mag bijvoorbeeld zelf een arrest kiezen om een annotatie over te schrijven, of je mag zelf een zaak uitzoeken voor je rechtbankverslag. Dan geldt gewoon heel simpel: kies voor een onderwerp waar je goed in bent en zorg ervoor dat je paper aan de voorwaarden voldoet.

LAY-OUT & INHOUD

Hoe moet mijn paper eruit komen te zien?

Inleiding

Je weet wat voor soort paper van je verwacht wordt (juridisch onderzoek, annotatie etc.) en je hebt inmiddels ook al een onderwerp toebedeeld gekregen of zelf uitgezocht. We kunnen dan bijna beginnen met schrijven. Voordat we dat doen, moeten we wel eerst even kijken aan welke voorwaarden de paper moet voldoen. Je hebt het me al een paar keer horen zeggen: de voorwaarden. Welke voorwaarden bedoelt hij nou? Als je voor de deoltoets van een vak een paper moet schrijven, wordt er op BlackBoard een document met instructies geplaatst. Dit document vertelt het een en ander over de opdracht en noemt vaak ook meteen de voorwaarden waar je paper aan moet voldoen. Dit kunnen voorwaarden zijn over de lay-out van de paper, maar ook voorwaarden over de inhoud.

Over beide soort voorwaarden zal ik nu het een en ander vertellen.

Voorwaarden met betrekking tot de lay-out

De voorwaarden die van toepassing zijn op de vormgeving van je paper zijn vaak simpel. Er wordt bijvoorbeeld altijd een maximum aantal woorden voorgeschreven of er wordt wat gezegd over het lettertype dat je moet gebruiken. Voorwaarden met betrekking tot de lay-out kunnen er als volgt uitzien:

Maximaal 1.500 woorden, exclusief voetnoten en eindnoten.

Lettertype: Times New Roman.

Lettergrootte: 12.

Regelafstand: 1.5.

Vermeld op het voorblad je naam, e-mailadres, werkgroepnummer en het aantal woorden.

Dit zijn duidelijke voorwaarden en er is absoluut géén ruimte voor interpretatie. 1.500 woorden zijn 1.500 woorden. Er geldt geen fictieve magische 10% margeregeling (waar je soms sommige studenten over hoort spreken), tenzij het document met de instructies dit uitdrukkelijk vermeldt.

Wees ook consequent met de voorwaarden die zien op de lay-out. De docent geeft ze niets voor niets mee en afwijking van dergelijke voorwaarden zorgt voor puntenaftrek. Hoe zonde is het als je een paar punten minder krijgt omdat iets simpels als je voorblad niet in orde is, omdat je je werkgroepnummer en e-mailadres vergeten bent bijvoorbeeld.

Wordt er geen specifiek lettertype vermeld of lettergrootte? Dan mag je er mee spelen en heb je wat keuzevrijheid. Ga hier dan wel fatsoenlijk mee om. Ga dan **NIET** je paper in **Comic Sans** schrijven. Eigenlijk raad ik je zelfs af om je paper in **Arial** te schrijven. Het staat gewoon karig en kil. Mijn advies is om te kiezen voor de volgende ‘specificaties’:

- Lettertype: Times New Roman of Georgia
- Lettergrote: 11 of 12
- Regelafstand: 1.5

Sommige onderzoeken suggereren dat papers geschreven in Georgia hogere cijfers krijgen dan papers geschreven in andere lettertypes. Dat komt mede doordat wetenschappelijke stukken en onderzoeken van gerenommeerde universiteiten als Oxford en Cambridge, maar ook gewoon juridische boeken, vaak in Georgia (of Times New Roman) geschreven zijn. De lezer (in dit geval de docent die de cijfers geeft) verbindt onbewust jouw stuk aan de door hem of haar gelezen stukken, wat een positief effect zal hebben op jouw cijfer. Hard bewijs is er niet echt, maar je kunt het zekere voor het onzekere nemen. En zeg nou zelf... **Arial** en **Comic Sans** kun je gewoon niet serieus nemen...

Voorwaarden met betrekking tot de inhoud

Verder kan een 'paperinstructie' ook voorwaarden bevatten met betrekking tot de inhoud van de paper. Deze voorwaarden kunnen heel breed zijn en verschillende vormen aannemen, dus concrete voorbeelden zijn wat lastiger te geven. Een voorbeeld zou kunnen zijn:

Maak gebruik van tussenkopjes en nummer deze.

Een ander voorbeeld:

De paper moet een duidelijke inleiding, middenstuk en conclusie bevatten.

Nog een (irritant) voorbeeld:

Schrijf een annotatie bij de zaak ECLI:HR:NL:2017:XXXX. Ga in je noot vooral in op onderwerp X en beoordeel of de huidige uitspraak in het verlengde ligt van de vorige uitspraken van de Hoge Raad over dit onderwerp.

Je begrijpt het al, deze soort voorwaarden lopen erg uiteen. Belangrijk is dat je deze nauwkeurig volgt en/of toepast. Deze eisen worden niet voor niets gegeven en als je ze niet volgt zal dat per definitie leiden tot puntenaftrek.

Dus zelfs als je het niet helemaal eens bent met de eisen die aan je paper gesteld worden en zelfs als je denkt dat je een beter stuk kan schrijven door sommige voorwaarden links te laten liggen, is het verstandig om ze toch op te volgen. Het niet nauwkeurig lezen van de instructie is dan ook iets waardoor studenten snel de mist in gaan. Ook ik heb wel eens een lager cijfer dan verwacht teruggekregen, puur en alleen om het feit dat ik mij niet helemaal aan de inhoudelijke voorwaarden van de opdracht had gehouden. Was het een goed stuk wat ik geschreven? Dat zeker! Was het ook wat de docent wilde? Dat minder...

Kortom, lees de instructies nauwkeurig en zorg ervoor dat je exact geeft wat er van je gevraagd wordt.

BRONNEN

We zijn klaar met het begin. We weten wat voor paper we moeten gaan schrijven en we hebben ook al een onderwerp klaarliggen. Ook weten we aan welke eisen de paper moet voldoen. Dan is het nu tijd voor de volgende stap: het vinden van bronnen!⁷

Wat bronnen betreft is de rechtenstudie bijzonder te noemen. De meeste studies hechten namelijk veel waarde aan empirisch onderzoek en hanteren dan ook een empirische benadering. De empirische benadering is erop gericht om op systematische wijze, op basis van zintuiglijke waarneming, feiten en de samenhang tussen feiten vast te stellen. Vaak wordt een model (vereenvoudigde weergave van een deel van de werkelijkheid) opgesteld aan de hand van een theorie, om deze vervolgens door middel van systematische waarnemingen te testen, daarna in het licht van de uitkomsten daarvan aan te passen en wederom te testen etc.

Ik mag het misschien niet zeggen... maar de rechtenstudie is mijns inziens weinig empirisch te noemen. Het is, volgens mij, vooral een normatieve studie, dat meer gericht is op meningen die onderbouwd worden met sterke argumenten. Wetten worden opgesteld door mensen en rechters geven door middel van hun uitspraak nadere betekenis aan die wetsbepalingen. Hiermee vormen zij ook deels het recht en verduidelijken zij bepaalde rechtsstukken. Waar zijn die uitspraken echter op gebaseerd? In ieder geval niet op empirisch onderzoek. Eerder op hun persoonlijke ervaringen en de wenselijkheid van de uitspraak. Dit klinkt nu nog allemaal betrekkelijk vaag, maar na het vak Perspectieven op Recht zal je dit beter gaan begrijpen.

Enfin. Ondanks het feit dat je sterk kunt twijfelen over de mate waarin deze wetten en uitspraken op empirisch onderzoek zijn gebaseerd, vormen zij het een belangrijk deel van de bronnen die jij nodig zult hebben voor het schrijven van je paper. In dit hoofdstuk gaan we kijken naar de verschillende bronnen die er zijn en ga ik je leren hoe je bij deze bronnen kunt komen. Dat zal in het begin behoorlijk lastig voor je zijn, aangezien je deze bronnen (meestal) niet via Google kunt vinden. Maak je echter geen zorgen, na dit hoofdstuk zal je letterlijk (bijna) elke juridische bron kunnen raadplegen die er maar bestaat.

⁷

Bronnen zijn documenten die je informatie verschaffen over een bepaald onderwerp. We komen later terug op de verschillende bronnen die er zijn.

JURIDISCHE BRONNEN

Wat zijn ‘goede’ bronnen?

Inleiding

Informatie is natuurlijk overal. Zelfs op Wikipedia staat soms handige informatie of wordt soms een bekend Nederlands arrest toegelicht. Ook de Lawbooks samenvattingen bevatten uiteraard veel informatie, net als de annotaties bij verscheidene populaire arresten. Toch zijn dit geen ‘goede’ bronnen. Althans... het zijn geen bronnen waar je naar mag verwijzen. Als je een paper schrijft mag je louter gebruik maken van de volgende vier bronnen:

1. Internationale bronnen;
2. Wetgeving;
3. Jurisprudentie;
4. Literatuur.

Met ‘gebruik maken van’ bedoel ik dat dit de enige bronnen zijn waarnaar je mag verwijzen in de voetnoten. Zoals reeds aangegeven kun je bijvoorbeeld op Wikipedia soms heel handige samenvattingen vinden van bekende arresten uit de Nederlandse jurisprudentie. Alles staat er vaak bij, zie bijvoorbeeld het ‘Porsche-arrest’ op Wikipedia. Toch zal je puntenaftrek krijgen als je hiernaar verwijst. Je mag dus écht uitsluitend gebruik maken van de hierboven genoemde vier bronnen. Hieronder wat meer over deze bronnen.

Internationale bronnen

Met internationale bronnen bedoelen wij verdragen, Europese richtlijnen etc.⁸ Op dit moment ga ik je hier nog niet teveel mee lastigvallen, omdat je tijdens het eerste jaar hier weinig mee zult werken. Voor vakken als Inleiding Europees Recht en Public Internationaal Law zal je uiteraard wel gebruik moeten maken van enkele verdragen en richtlijnen, maar deze krijg je vaak kant-en-klaar aangeleverd. Over internationale verdragen zal ik in dit boekje dus niet verder uitweiden. Wil je hier toch meer over weten? Lees dan het boekje ‘Afstudeerwerk’. Voor je bachelorscriptie zal je mogelijk wél zelf op zoek moeten gaan naar verdragen en richtlijnen, dus dan is het wel handig om hier meer over te leren. In het navolgende zal ik deze soort bronnen verder buiten beschouwing laten.

Wetgeving

Hier begint het interessant te worden. Bij het schrijven van papers ga je uiteraard gebruik maken van wetgeving. Logisch ook, want je studeert rechten. Wat je echter moet begrijpen is dat wetgeving veel meer is dan de wetten in je wettenbundel. Je gaat uiteraard gebruik maken van wetsartikelen en mogelijk zal je in de eerste stadia van je studie hier ook mee weggkomen, maar naarmate de studie vordert wordt van je verwacht dat je ook gebruik gaat maken van de stukken achter de wetsartikelen. Wetsartikelen in je wettenbundel gaan natuurlijk niet over één nacht ijs en er worden veel debatten gevoerd alvorens een nieuwe wet in je wettenbundel belandt, zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer. Vaak wordt de minister van Justitie en Veiligheid er ook nog eens bij betrokken en die legt meestal ook nog eens uit wat de drijfveer is van een bepaalde strafbaarstelling in het Wetboek van Strafrecht. Kortom, er wordt veel geschreven over wetgeving. Al deze stukken en debatten worden vaak aangeduid als

⁸ I. Curry-Sumner e.a., *Onderzoeksvaardigheden, Instructie voor juristen*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, p. 26.

'*Parlementaire stukken*'. Wij laten je straks zien hoe je parlementaire stukken kunt opzoeken en hoe je die kunt toepassen in je paper. Nog los van de parlementaire stukken heb je ook zoiets als commentaren. Voor wetgeving zijn er op het internet verschillende 'series' te vinden waarin commentaar wordt gegeven op een bepaald wetsartikel. Voorbeelden zijn '*Tekst & Commentaar*', '*Lexplicatie*' en de '*Groene Serie*'. In deze series wordt door een kundige jurist commentaar gegeven op een wetsartikel, bijvoorbeeld artikel 27 Sv (de verdachte). De jurist laat vaak in een notendop zien hoe het desbetreffende artikel tot stand is gekomen en meestal wordt er ook verwezen naar uitspraken van de Hoge Raad waarin hij het desbetreffende artikel nader toelicht. Kortom, dit zijn handige, fijne bronnen voor als je snel en overzichtelijk meer wilt weten over een wetsartikel. Probeer echter niet (te vaak) naar commentaren te verwijzen in je voetnoten. Sommige docenten zien commentaren namelijk niet als 'echte' bronnen. Het is beter om te verwijzen naar de bronnen die genoemd worden in de commentaren. Dit wil niet zeggen dat je het niet moet doen, maar doe het in je paper niet te vaak.

Jurisprudentie

Het analyseren en lezen van jurisprudentie vormt een groot deel van de studie en naarmate je verder komt in de studie zul je ook zien dat er steeds meer arresten zullen worden voorgescreven. Vooral in het derde jaar zijn er een paar vakken die je alleen kunt halen als je de jurisprudentie goed, maar dan ook écht goed, onder de knie hebt. Ook als je papers gaat schrijven, ongeacht de vorm van de paper, wordt van je verwacht dat je bepaalde leerstukken nader uitwerkt door te verwijzen naar jurisprudentie. Maar goed, jurisprudentie is natuurlijk een breed begrip. En daarbij is er ook nog eens een behoorlijk verschil tussen de uitspraken. Sommige uitspraken zijn namelijk heel erg waardevol (die van de Hoge Raad, EHRM bijv.), andere uitspraken zijn minder belangrijk (die van Rechtbank Midden-Nederland bijv.).⁹ Dat is niet flauw bedoeld, maar het is gewoon een feit dat een uitspraak van de hogere rechter meer definiërmacht heeft dan een uitspraak van een lagere rechter. Let hier dan ook op bij het schrijven van je paper. Om te illustreren wat ik hiermee bedoel volgt hieronder een kort voorbeeldje. Het voorbeeldje is misschien een beetje willekeurig, maar het laat wel goed zien hoe je met de diverse uitspraken om dient te gaan:

Stel, de Hoge Raad heeft iets nieuws bepaald in een arrest over het begrip 'goed' in artikel 310 Sr. De Hoge Raad heeft bijvoorbeeld bepaald dat een Bitcoin aangemerkt kan worden als goed en daarom ook vatbaar is voor diefstal.¹⁰ Stel, je schrijft een paper over het plegen van diefstal online, dan mag je veel waarde hechten aan deze uitspraak van de Hoge Raad. Vooral als de uitspraak geannoteerd is en uitvoerig besproken wordt in veel juridische tijdschriften, kun je en mag je stellen dat dit een belangrijke uitspraak is voor de rechtsontwikkeling in Nederland. Je mag aan een dergelijke uitspraak dan ook wat stellige conclusies verbinden. Maar stel, Rechtbank Midden-Nederland zegt dat een Bitcoin aangemerkt kan worden als een goed in de zin van artikel 310 Sr. Mag je aan deze uitspraak ook stellige conclusies verbinden? Neen. Een dergelijke uitspraak dien je op een heel andere manier te verwerken in je paper, vooral als het echt iets nieuws met zich meebrengt, moet je een dergelijke uitspraak 'voorzichtig' benaderen. De kans is immers groot dat de partijen in hoger beroep zullen gaan of in cassatie en dat het hof of de Hoge Raad tot een heel andere conclusie zal komen. Daarbij kan het ook een eenmalige 'fout' zijn van de rechter die in de navolgende uitspraken niet meer gemaakt zal worden. Je kunt zo'n uitspraak wel noemen, maar hecht er in je paper niet teveel waarde aan.

⁹ Niets tegen Rechtbank Midden-Nederland overigens. Ik gebruik het even als voorbeeld.

¹⁰ Dat is waarschijnlijk ook zo, omdat een *Bitcoin* economische waarde heeft.

Enfin, dat was het voorbeeldje. Terug naar de verschillende uitspraken die we hebben:

- Die van internationale instanties: EHRM, Hof van Justitie van de EU, etc.
- Die van de Hoge Raad;
- Die van de gerechtshoven;
- Die van de rechtbanken.¹¹

Je kunt in je paper uiteraard ook gebruik maken van uitspraken van buitenlandse rechters, bijvoorbeeld de Franse rechtbank. Ik noem al deze buitenlandse rechtbanken niet, omdat het verwijzen naar buitenlandse uitspraken alleen noodzakelijk zal zijn als je een rechtsvergelijkende paper schrijft. Voor zover ik weet is dit alleen nodig bij de zogenaamde ‘comparatieve vakken’, maar die krijg je pas in het derde jaar.

Literatuur

Last but zeker *not least*, de literatuur. De ‘literatuur’ is wederom een best wel vaag en breed begrip, want wat valt hier nou precies onder? We kunnen onderscheid maken tussen:

- Wetenschappelijke literatuur;
- Wetenschappelijke literatuur uit andere disciplines;
- Overige literatuur (hierover meer in een apart kopje).¹²

Ook hier geldt weer dat je het beste gebruik kunt maken van wetenschappelijke literatuur. Dit zijn dus juridische handboeken en tijdschriften, maar ook monografieën of dissertaties. Zelf ben ik een groot voorstander van juridische tijdschriften, omdat deze thuis vanuit de luie stoel raadpleegbaar zijn én omdat ze vaak veel actuele informatie bevatten over één specifiek onderwerp. Wat wil je nog meer? Handboeken zijn daarentegen heel fijn als je de basis wilt leren/begrijpen van een onderwerp. Stel, je wilt begrijpen wat natrekking precies is, dan kun je het beste een handboek erbij pakken. Voorts heb je nog literatuur uit andere disciplines, bijvoorbeeld psychologie. In de praktijk zul je nauwelijks tot geen gebruik maken van dat soort bronnen. Tot slot heb je nog zoiets als overige literatuur. Dat bespreek ik hieronder tezamen met de overige bronnen in het algemeen.

Overige bronnen/overige literatuur

Naast de reeds besproken vier bronnen zijn er ook nog andere bronnen die je best wel op mag nemen in voetnoten. Ik noem ze alleen niet specifiek in het rijtje omdat dit geen bronnen zijn waar je jouw stuk op mag baseren. Met andere woorden, ze mogen niet de kern worden van je argumentatie. Dit klinkt nogal vaag, maar wat houdt dit nou precies in? Stel, je moet een paper schrijven over de tbs-maatregel. Deze maatregel is de afgelopen jaren behoorlijk vaak in het nieuws geweest, dus het is denkbaar/mogelijk dat je in de inleiding van je stuk verwijst naar wat krantenberichten. Als je een krantenartikel in je inleiding aanhaalt moet je natuurlijk naar dit stuk verwijzen in je voetnoten. Dit is helemaal prima en in zo’n context zou je kunnen zeggen dat het krantenartikel een ‘goede’ bron is.¹³ Je mag echter niet de hele paper baseren op hetgeen journalisten/bloggers/vloggers/whatevers zeggen op hun website over de

¹¹ Je zou in dit rijtje nog onderscheid kunnen maken tussen enkelvoudige en meervoudige kamers, de kantonrechter, de politierechter etc. maar dat doen we niet. Het is namelijk nu niet relevant, maar weet wel dat er dus meer ‘soorten’ rechters/kamers zijn. Hierover meer bij het vak ‘Grondslagen van Recht’.

¹² I. Curry-Sumner e.a., *Onderzoeksvaardigheden, Instructie voor juristen*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, p. 26.

¹³ Let natuurlijk wel even op de krant/website die je pakt. Pak een kwaliteitskrant en niet de blog of Instastory van xMaartjeTravelBlogger98. De NRC of het FD worden vaak gezien als goede, betrouwbare kranten.

tbs-maatregel. Dit zal namelijk afbreuk doen aan de kwaliteit en betrouwbaarheid van je paper.

Een ander voorbeeld zou de website van HALT kunnen zijn. Jongeren die een fout begaan kunnen onder bepaalde voorwaarden een HALT-straf opgelegd krijgen. Stel, je zou een paper moeten schrijven over de effectiviteit van de HALT-straf, dan kun je wél relatief vaak verwijzen naar de website van HALT, zonder dat dit afbreuk zal doen aan de betrouwbaarheid van je stuk. Halt heeft immers een betrouwbare website en aangezien je onderwerp de HALT-straf is, kun je vaak veel betrouwbare informatie vinden op deze site. Het is dan ook logisch dat je daarnaar verwijst. *Bottom line* is, gebruik bronnen op een logische en verantwoorde manier, afhankelijk van je onderwerp en de boodschap die je aan de lezer in een bepaalde context wilt meegeven.

Conclusie

Al met al denk ik/hoop ik dat je nu beter een onderscheid kan maken tussen ‘goede’ kwaliteitsbronnen en ‘slechte’ bronnen. Nog wat afsluitende opmerkingen op een rijtje:

- Probeer je paper voor het allergrootste deel (meer dan 95%) te baseren op internationale verdragen (dit zal nog niet van je verwacht worden in het begin van de bachelor), wetgeving, jurisprudentie en literatuur.
- Probeer gebruik te maken van diverse bronnen en niet alleen van bijvoorbeeld jurisprudentie.
- Je mag je paper ondersteunen met andere bronnen, zoals krantenartikelen, om het geheel iets boeiender te maken maar de nadruk mag absoluut niet op deze bronnen komen te liggen.
- Onder bepaalde omstandigheden is het natuurlijk mogelijk om je paper voor een wat groter deel te baseren op andere bronnen. Zie bijvoorbeeld het reeds genoemde voorbeeld met de HALT-straf. Realiseer wel dat dit zeer uitzonderlijke situaties zijn.
- Let goed op de jurisprudentie die je gebruikt. Probeer hierbij je mening/argumentatie meer te baseren op uitspraken van de Hoge Raad in plaats van uitspraken van de lagere rechter.
- Maak gebruik van parlementaire stukken. Niet veel studenten doen dat in de beginfase van hun bachelor, dus je gaat er zeker punten mee scoren (tenzij veel studenten dit boekje hebben geraadpleegd....).
- Probeer liever niet naar commentaren te verwijzen, wél naar de bronnen die genoemd worden in de commentaren. Het is niet per definitie fout, maar sommige docenten zien commentaren niet als échte bronnen. Je kunt het wel doen, maar doe het met mate. Probeer eerder te verwijzen naar de bronnen die gebruikt zijn in het commentaar.

BRONNEN VINDEN

Hoe kom ik bij deze bronnen?

Inleiding

We hebben inmiddels gezien wat ‘goede’ bronnen zijn en wat ‘slechte’ bronnen zijn. Wikipedia is bad, mky? Internationale bronnen, wetgeving, jurisprudentie en literatuur zijn goed. Maar hoe komen wij nou bij deze goede bronnen. We kunnen uiteraard lukraak wat termen invullen in Google, een gebedje zeggen en hopen dat we wat ‘goede’ bronnen tegen gaan komen. Maar dit is niet hoe het helemaal hoort. Verre van, eigenlijk. Ik zal niet zeggen dat ik dit vroeger niet heb gedaan en ik ga ook niet zeggen dat het niet werkt. Je zult op deze manier vast wel één of twee bronnetjes vinden die je in je paper kunt gebruiken. Misschien dat je bij een kleine opdracht of paper er nog mee wegkomt ook. Maar als je een keer een grotere paper moet schrijven gaat deze manier NIET werken. Mijn advies is dan ook om zo vroeg mogelijk te begrijpen hoe je snel en effectief bij de juiste bronnen terechtkomt.

Tijdens de studie krijg je tevens een zogenaamde verplichte bibliotheekcursus.¹⁴ Je gaat dan op een brakke (vrijdag)ochtend in de bieb een beetje neuzen in de digitale online bronnen. Allemaal leuk en aardig en het is ook écht goed bedoeld, maar uit mijn persoonlijke ervaring (en ook door de verhalen die ik om mij heen hoor) kan ik heel voorzichtig zeggen dat je er niet veel van leert. De opdrachten die je uit moet voeren zijn wel goed, maar je krijgt gewoon heel veel informatie over je heen in één keer én in een zeer korte tijd. Hierdoor zie je door de bomen het bos niet meer en ga je fouten maken en dingen vergeten.

Door het lezen van deze paragraaf ga je leren hoe je snel en effectief bij de juiste bronnen uitkomt. Wees echter niet teleurgesteld als het niet allemaal in één keer lukt, het vinden van de juiste bronnen is iets waar zelfs advocaten nog af en toe mee worstelen. Het zijn er oneindig veel en elke bron werkt net weer even anders. In het navolgende zal ik per bron, met uitzondering van de internationale bronnen dus, uitleggen hoe je er komt en hoe je er in moet zoeken. Voordat het zover is, ga ik kort wat vertellen over de verschillende zoeksystemen die er zijn. Daarbij ga ik ook even kort aangeven hoe je in deze systemen inlogt, want het is niet altijd even duidelijk

Zoeksystemen

Je beseft het wellicht nog niet helemaal, maar als student heb je toegang tot (bijna) alle wetenschappelijke bronnen ter wereld. Althans, alle wetenschappelijke bronnen ter wereld die relevant kunnen zijn voor je studie. Geloof me, dat zijn er meer dan je denkt en ook veel meer dan je ooit zult gebruiken. Het zijn er zelfs zoveel, dat wij ze niet allemaal afzonderlijk gaan bespreken. We beperken ons tot de bronnen die gevonden kunnen worden door gebruik te maken van de meest gebruikte zoeksystemen door rechtenstudenten, juristen, rechters, advocaten etc. Waar kunnen we dus zoal gebruik van maken?

- **Kluwer Navigator:** Erg fijne zoekmachine waarin je veel uiteenlopende bronnen zal vinden. Denk hierbij aan commentaren, tijdschriftartikelen en jurisprudentie. Je kunt inloggen in Kluwer Navigator door naar de website te gaan (www.navigator.nl) en in te loggen via Universiteit Utrecht. Je voert je studentnummer in en wachtwoord en

¹⁴

Althans, dit was in ‘mijn tijd’ zo. Misschien dat deze ‘cursussen’ tegenwoordig niet meer gegeven worden. Misschien zijn ze optioneel. Misschien bestaan ze nog in dezelfde vorm.

je hebt toegang. Log niet op een andere manier in, want dan moet je betalen. Je kunt vervolgens zoeken door trefwoorden in de zoekbalk in te voeren. Kluwer Navigator heeft wel één klein nadeeltje: je zoekt alleen in Kluwer Bronnen (en jurisprudentie). Tijdschriften die van een andere uitgever zijn, bijvoorbeeld Boom, worden niet getoond in Navigator. Is er ook een zoekmachine waarin wel alle bronnen staan?

- **Legal Intelligence:** Jazeker, die heet Legal Intelligence! Dit zoekstelsel wordt gebruikt door veel advocatenkantoren. Je logt in via hun website (www.legalintelligence.com). Net als bij Navigator moet je klikken op 'Inloggen voor hoger onderwijs', anders moet je ook hier weer betalen. Vervolgens selecteer je weer Universiteit Utrecht en voer je je studentnummer en wachtwoord in. Ook hier kun je weer trefwoorden invoeren in de zoekbalk en bepaalde filters aan- en uitzetten.
- **Rechtsorde:** Eigenlijk hetzelfde als Legal Intelligence, dus het behoeft verder geen uitleg. Sommigen studenten kiezen Rechtsorde boven Legal Intelligence. Ik niet, maar je moet gewoon werken met het stelsel dat JIJ fijn vindt. Inloggen gaat wederom via hun eigen site (www.rechtsorde.nl) en ook hier moet je inloggen via de Universiteit om *moneys* te besparen/*gratis* te zoeken.
- **Rechtspraak:** Op zoek naar relevante uitspraken voor je paper? Ga dan naar de website van de Rechtspraak, en dan in het bijzonder naar de jurisprudentie database (www.uitspraken.rechtspraak.nl). Hier kun je zoeken in duizenden uitspraken van de afgelopen tientallen jaren. Inloggen is niet vereist. Het is voor iedereen toegankelijk en het is helemaal gratis. Op rechtspraak staan wel alleen uitspraken van Nederlandse rechtsprekende instanties.
- **Curia:** Voor uitspraken van het Hof van Justitie ga je gewoon naar de site van het Hof van Justitie (www.curia.europa.eu). Hun site is naar mijn mening behoorlijk hip in vergelijking met de overige websites.
- **HUDOC:** Als je een blik werpt op de site van het EHRM, begrijp je waarom ik de website van het Hof van Justitie zo gaaf vind. Maar goed, *it gets the job done*. Voor uitspraken van het EHRM ga je dus naar HUDOC (www.hudoc.echr.coe.int/eng).
- **Wettenbundel:** Op zoek naar wetbepalingen? Dan pak je gewoon je oude vertrouwde wettenbundel erbij. Je hebt tegenwoordig ook digitale wettenbundels op het internet, hierover zometeen meer.
- **Bibliotheek:** Je hebt een bieb op de Uithof en op de Drift. De bieb zit vol met echte boeken van papier. Je gelooft het niet, maar je kunt ze vasthouden en lezen. Is een keer wat anders dan het lezen vanaf een scherm. Of vanuit een samenvatting in de vorm van een booklet :-). Je loopt naar de bieb toe en zoekt een boek. ZO simpel is het. Vergeet het boek echter niet op tijd terug te brengen, want anders krijg je een boete. De bibliotheek is vooral fijn als je op zoek bent naar handboeken (valt onder categorie literatuur) over een specifiek (of juist algemeen) onderwerp. Voorgescreven boeken zijn bijna altijd wel uitgeleend, dus die kun je op je buik schrijven.¹⁵
- **Juridische tijdschriften:** Voor de bekende juridische tijdschriften kun je naar de bieb, maar je kunt ze natuurlijk ook allemaal online raadplegen. Ga naar de zoekomgeving van de bieb (bibe.library.uu.nl) en klik in de linker kolom op digitale tijdschriften. Vervolgens kun je zoeken op alle tijdschriften, ook niet-juridische tijdschriften. Als je het tijdschrift dat je hebt gevonden te pakken hebt, kun je erop klikken en kun je

¹⁵

Vooruit, ben je écht een luie donder en wil je niet naar de UB lopen om er vervolgens achter te komen dat ze het boek waar jij naar op zoek bent niet hebben? Dan kun je thuis vanuit je luie stoel een blik werpen op de catalogus. Ga naar (bibe.library.uu.nl) en klik linksboven onder het kopje 'zoeksystemen' op 'Catalogus'. Het is de WorldCat Catalogus om precies te zijn.

wederom inloggen via de Universiteit. Zometeen meer informatie over juridische tijdschriften.

- **Overheid:** Op de site van de overheid (www.overheid.nl) kun je terecht voor meer informatie over wetgeving. Klik in de navigatiebalk op 'Overheidsinformatie' en er gaat een wereld voor je open. Kijk onder het kopje 'Officiële bekendmakingen' als je op zoek bent naar parlementaire stukken/kamerstukken. Op deze site hoef je niet in te loggen en de diensten zijn verder gratis. Ook kun je op de site van de overheid terecht voor verdragen (www.verdragenbank.overheid.nl).
- **Staten-Generaal Digitaal:** Binnen de bovenstaande zoekstelsel kun je slechts tot een bepaald jaar in het verleden teruggrijpen op relevante uitspraken. Toch kan het soms nodig zijn om nóg verder terug te grijpen op historische kamerstukken. Tijdens mijn stage bij Gerard Spong moest ik met enige regelmaat teruggrijpen op Kamerstukken uit de 19^e eeuw om de exacte reikwijdte van sommige begrippen uit het huidige Wetboek van Strafrecht in kaart te kunnen brengen. Ik zat vuistdiep in de strafrechtgame uit 1889. Mocht je ook op zoek moeten naar oude kamerstukken uit de prehistorie? Ga dan naar Staten-Generaal Digitaal (www.statengeneraaldigitaal.nl).
- **Overige bronnen:** Zoals hierboven aangegeven zijn er teveel zoeksystemen, zoekmachines, websites etc. om ze allemaal te behandelen. Hierboven hebben wij de meest gebruikte systemen voor je kort toegelicht. Als je zelf nog meer zoeksystemen wilt, kijk dan even op de site van de bieb (bibe.library.uu.nl) onder het kopje 'zoeksystemen per vakgebied', en dan het kopje 'Rechtsgeleerdheid'.

Tip van Lawbooks: Ik adviseer je eigenlijk om regelmatig de *Ars Aequi* door te lezen. Dat is een juridisch tijdschrift, maar de artikelen zijn naar mijn mening op een leuke, luchtige en toegankelijk manier geschreven. Als student heb je gratis toegang tot alle artikelen uit de *Ars Aequi* en voor een relatief klein bedrag per jaar krijg je alle tijdschriften thuis opgestuurd. Dit is overigens géén sluikreclame of iets, ikzelf heb er best wat aan gehad tijdens mijn studie.

Bronnen (algemeen)

Hierboven hebben we gezien welke systemen we tot onze beschikking hebben in onze zoektocht naar de juiste bronnen. De vervolgvraag is natuurlijk: Welke bronnen kunnen we zoal tegenkomen binnen deze zoeksystemen? In de vorige paragraaf hebben we al vluchtig kennisgemaakt met de vier 'hoofdbronnen', te weten:

- Internationale bronnen;
- Wetgeving;
- Jurisprudentie;
- Literatuur.

We gaan nu deze bronnen verder onderverdelen en ze koppelen aan de juiste zoeksystemen. Niet elke bron ga je namelijk binnen elk zoekstelsel vinden. Hieronder volgt een opsomming van de bronnen.

Ad. 1 Internationale bronnen

Hier kan ik verder weinig aan toevoegen. Internationale bronnen zijn internationale bronnen. Daarbij heb je internationale bronnen tijdens je bachelor niet vaak nodig. Voor internationale verdragen, richtlijnen en dergelijke kun je dus naar de verdragenbank van de overheid.

Ad. 2 Wetgeving

Wetten vind je uiteraard in je wettenbundel. Dit is nogal een inkoppertje en heeft verder ook geen uitleg. Ook heb je tegenwoordig heel veel online wettenbundels.¹⁶ Wel is het zo dat je wettenbundel alleen de ‘populairste’ wetten bevat. Een groot deel van de wetten is niet opgenomen in je wettenbundel, maar deze ga je tijdens je studie in principe ook niet gebruiken. Mocht je toch gebruik willen/moeten maken van een wet die niet is opgenomen in je wettenbundel, dan kun je deze uiteraard online vinden in een van de vele wettenbundels, zoals (wetten.overheid.nl) en (maxius.nl).

Voors heb je de parlementaire stukken. Dit kunnen dus Kamerstukken zijn, handelingen en Kamervragen. Parlementaire stukken kun je, zoals we reeds hebben gezien, vinden op de website van de overheid (www.overheid.nl). Let wel goed op de datum van de stukken die je gebruikt. Ik heb bijvoorbeeld mijn masterscriptie geschreven over de wetwijziging van artikel 248e Sr. De wijziging heeft jaren geduurd en de strekking en reikwijdte van artikel 248e Sr zijn ook telkens veranderd en bijgesteld. Het was voor mij van belang om telkens te verwijzen naar de meest recente stukken. Dus let goed op de jaartallen en de datum. Je gaat namelijk volledig af als je verwijst naar een wetsstuk uit bijvoorbeeld 2017 die vervolgens in 2018 volledig aangepast is.

Tot slot kun je dus voor oudere Kamerstukken terecht bij Staten-Generaal Digitaal (www.statengeneraaldigitaal.nl).

Ad. 3 Jurisprudentie

Relevante uitspraken kun je op verschillende manieren vinden. Je hebt uiteraard de uitspraken in je readers of in je jurisprudentiebundel, maar dat is slechts het topje van de ijsberg. Allereerst kun je nuttige uitspraken vinden via de site www.uitspraken.rechtspraak.nl. Op deze site kun je uitgebreid zoeken naar alle ‘recente’ uitspraken van alle rechtbanken, alle gerechtshoven en natuurlijk de Hoge Raad. Het woord recent staat tussen aanhalingstekens, omdat de database teruggaat tot de jaren ’80, afhankelijk van het onderwerp natuurlijk. Het is naar mijn mening een zeer fijn systeem en je kunt eenvoudig zoeken op trefwoorden. Daarbij kun je ook filters aanzetten. Zo kun je bijvoorbeeld zoeken naar alleen uitspraken van de Hoge Raad na 2012. Maak ook gebruik van verschillende zoektermen en filters, want als je op één trefwoord zoekt, ga je van een koude kermis thuiskomen. Als je louter op diefstal zoekt (het reeds aangehaalde artikel 310 Sr), krijg je op het moment van schrijven circa 24.000 uitspraken. Juist, 24.000 uitspraken die allemaal gaan over diefstal. Specificeer je zoekopdracht door meer trefwoorden toe te voegen en door te sorteren op bijvoorbeeld alleen de Hoge Raad. Let wel, de uitspraken op de site van de rechtspraak zijn niet geannoteerd. Het loont daarom om ook het ECLI-nummer van een uitspraak in Kluwer Navigator, Rechtsorde of Legal Intelligence in te voeren. Je mag in je papers NOOIT naar annotaties verwijzen (tenzij je écht de mening van een desbetreffende geleerde wilt toelichten), maar een noot biedt vaak een handig overzichtje van de ontwikkelingen van het onderwerp waar de bijbehorende uitspraak over gaat. Voor uitspraken van andere voor de bachelor relevante instanties (EHRM & Hof van Justitie) moet je zoeken op andere sites. Deze zie je keurig hierboven staan in het rijtje (Curia en HUDOC).

¹⁶ Dit kan handig zijn als je naar de werkgroep gaat, omdat je dan niet je zware wettenbundels hoeft te sjouwen. Toch raad ik je aan om ook tijdens de werkgroepen/hoorcolleges gebruik te maken van je fysieke wettenbundels, omdat je er dan sneller behendig in wordt. Dit zal je veel tijd gaan schelen op het tentamen.

Kort intermezzo: ECLI-nummers

Dit is denk ik even een goed moment om kort iets op te merken over ECLI-nummers. Elke uitspraak kun je terugvinden aan de hand van een zogenaamd ECLI-nummer. ECLI staat voor *European Case Law Identifier* en kan voor Nederland gezien worden als de opvolger van het LJN, het *Landelijk Jurisprudentie Nummer*. De naam zegt het al, ECLI-nummers gelden door heel Europa maar tijdens de studie zijn wij (gelukkig) vooral geïnteresseerd in Nederlandse uitspraken. ECLI-nummers zijn zeer logisch opgebouwd. Zie bijvoorbeeld dit nummer:

ECLI:NL:GHAMS:2018:2972

Eerst komt dus het woord ECLI, zodat je überhaupt weet wat je aan het lezen bent. Gevolgd door het land. NL is de afkorting van Nederland (*no shit, Sherlock*). De volgende afkorting staat voor de desbetreffende rechtsprekende instantie. In dit geval het Gerechtshof van Amsterdam, afgekort als GHAMS. Vervolgens volgt het jaartal en tot slot de unieke code van de uitspraak. Soms zie je in oude bronnen nog LJN staan en soms zie je zelfs een verwijzing naar het NJ-nummer van een zaak. NJ is een juridisch tijdschrift en staat voor Nederlandse Jurisprudentie. Voordat we werkten met ECLI-nummers was het geaccepteerd om alleen te verwijzen naar het NJ-nummer van een uitspraak, dat is nu echter *not done*. Zoek gewoon het ECLI-nummer op en verwijs daar naar. Het ECLI-nummersysteem is ingevoerd in 2013, maar zelfs uitspraken van vóór 2013 zijn inmiddels voorzien van een ECLI-nummer. Geen reden dus om niet gebruik te maken van ECLI-nummers. Over verwijzingen later meer.

Kort intermezzo: Conclusies

Het regent intermezzo's vandaag. Alvorens door te gaan naar de resterende informatie over de verschillende soorten literatuur, willen we eerst nog kort wat kwijt over conclusies, een term die in dit boekje nog niet is gevallen, althans niet in deze vorm. Met conclusies doelen we nu namelijk niet op het slot van je paper, maar op het advies van de advocaat-generaal (hierna: A-G) van de Hoge Raad bij een belangrijke zaak.

Als een zaak terechtkomt bij de Hoge Raad, hebben we (meestal) niet te maken met de blikjes-bier-stelende-deugniet. Vaak staat er een belangrijke juridische kwestie centraal waarover de Hoge Raad zich moet buigen. In dergelijke gevallen schijft de A-G een soort advies aan de Hoge Raad en deze wordt dus een conclusie genoemd. Omdat het een advies is, hoeft de Hoge Raad deze niet op te volgen. Conclusies kunnen we gemakshalve maar even scharen onder 'jurisprudentie', maar het is absoluut GEEN uitspraak. Het is puur en alleen een advies. Niettemin bevatten conclusies vaak nuttige informatie en voetnoten over een bepaald onderwerp. Schroom dan ook niet om te verwijzen naar conclusies in je paper, maar realiseer je wel dat het dus slechts conclusies zijn en aanbevelingen. Conclusies hebben ook hun eigen ECLI-nummer en deze herken je aan de afkorting van de rechterlijke instantie: deze zal dan altijd PHR zijn. Hieronder een voorbeeld van het ECLI-nummer van een conclusie:

ECLI:NL:PHR:2018:739

Ad. 4 Literatuur

In de vorige paragraaf maakten wij al een onderverdeling tussen de smaken literatuur. Zo kunnen we een onderscheid maken tussen juridische literatuur, literatuur uit andere disciplines en overige literatuur zoals krantenartikelen. We laten literatuur uit andere disciplines en overige literatuur even voor wat het is en zoomen verder in op de juridische literatuur. Dat zul je namelijk het vaakst moeten gebruiken tijdens de studie. Wat is nou ‘juridische literatuur’? We kunnen grofweg een onderverdeling maken in juridische tijdschriften, handboeken en commentaren.

Juridische tijdschriften

Nog een leuke bron zijn de juridische tijdschriften, mijn persoonlijke favoriet. Juridische tijdschriftartikelen bevatten vaak veel informatie over één specifiek onderwerp en de artikelen zelf worden doorgaans op een zeer luchtige wijze geschreven, waardoor taaie stof ineens behoorlijk behapbaar wordt. Als je een paper moet schrijven over een specifiek onderwerp loont het zeker om een blik te werpen op de juridische tijdschriften. Maar welke tijdschriften hebben we nou en welke moet ik waarvoor gebruiken? Er bestaan écht heel veel tijdschriften, maar ik noem hieronder even de (zeer) bekende op met de afkorting van het tijdschrift tussen haakjes, gevolgd door een korte toelichting:

- **Ars Aequi (AA)**: Leuk tijdschrift gericht op studenten waarin actuele onderwerpen worden behandeld. Perfect voor het vinden van je scriptieonderwerp overigens.
- **Delikt en Delinkwent (DD)**: Hét vakblad voor de strafrechtjurist.
- **Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht (NTB)**: Bestuursrechtdingen.
- **Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht (NTBR)**: Doe eens een gok. Waar zou dit tijdschrift over aan?
- **Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht (TPWS)**: Wederom een handig tijdschrift, voor strafrechaangelegenheden.
- **Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie (WPNR)**: Voor notariële kwesties is dit *the place to be*.

De bovenstaande tijdschriften vormen nog niet eens het spreekwoordelijke topje van de ijsberg. Het zijn er écht veel en je kunt ze ook op veel diverse manieren raadplegen. Je kunt ze bereiken via Kluwer Navigator (www.navigator.nl), via Legal Intelligence (www.legalintelligence.com), via Rechtsorde (www.rechtorde.nl) of via de site van het desbetreffende tijdschrift zelf. Let wel op, ga niet rechtstreeks naar de site van het digitale tijdschrift zelf, want dan moet je dus inloggen en dat kost geld en dat wil je niet uitgeven. Alle juridische tijdschriften zijn digitaal raadpleegbaar via de site van de UB (bibe.library.uu.nl). Klik op ‘Digitale Tijdschriften’ in de linker kolom en je komt er vanzelf.

Handboeken

Een andere nuttige bron voor veel informatie over één onderwerp zijn handboeken. Denk bijvoorbeeld aan het ‘hoofdboek’ dat voorgeschreven is voor elk vak, zoals Brahn/Reehuis voor *Inleiding Privaatrecht I en II*. Dat is een typisch handboek dat veel informatie bevat over één (of een aantal) rechtsgebied(en). Bij het vak *Formeel Strafrecht* moet je bijvoorbeeld het boek van Corstens lezen. Dat is binnen het staf(proces)recht misschien wel het meest bekende handboek ooit. Met betrekking tot het vinden van handboeken heb ik dan ook slecht nieuws. Er staat veel informatie op internet, maar voor handboeken moet je toch gaan grasduinen in de UB. Je kunt je leven wel een beetje gemakkelijker maken door in de digitale catalogus te kijken of het boek dat je nodig hebt überhaupt in Utrecht aanwezig is. Je gaat naar (bibe.library.uu.nl) en klikt bij zoeksystemen onder ‘Snel Naar’ op de WorldCat Catalogus.

Daarin kun je op zoek gaan naar het boek dat je nodig hebt en kun je ook zien waar dat precies is (Drift of Uithof) en of hij uitgeleend is of niet. Als je geld als water hebt kun je natuurlijk ook gewoon het boek dat je zoekt op Bol.com bestellen, de nuttige informatie er uit halen en het vervolgens in je bibliotheek zetten tegenover je wijnkelder. Je merkt het al aan mijn intonatie en woordkeuze, dat is niet voor iedereen weggelegd en is eigenlijk ook niet zo slim om te doen, TENZIJ je echt niet anders kan. Soms kan het zo zijn dat je een boek zoekt dat kwijt is in de bieb en nergens anders verkrijgbaar is. Dan moet je of de informatie die er in staat laten schieten of je moet dan toch de knip trekken.

Maar er is ook goed nieuws, een beperkt aantal handboeken zijn online raadpleegbaar. Je kunt deze handboeken vinden op Kluwer Navigator en op Rechtsorde. De handboeken zijn echter niet raadpleegbaar in de vorm van een PDF bestand of iets dergelijks, dus je moet met deze online handboeken een beetje oefenen voordat je ze onder de knie krijgt. Bekende handboeken zijn *Handboek Strafrecht*, de *Asser Serie* en de *Groene Serie*.

Tip van Lawbooks: De zojuist genoemde handboeken zijn allemaal leuk en aardig en je moet ze ook zeker gebruiken, maar je moet niet vergeten dat docenten ook niet gek zijn. Als jij je hele paper baseert op de Groene Serie, dat weten zij ook wel dat je een luie donder bent en niet bent gaan zoeken in de UB. Voor die bonuspunten in zowel cijfer als aanzien zal je toch echt een keertje in de UB moeten gaan kijken.

Commentaren

Commentaren zijn commentaren op wetsartikelen. Commentaar klinkt negatief, maar je moet het meer zien als een korte toelichting op een bepaald wetsartikel, zoals artikel 27 Sv, dat gaat over de verdachte. Als je de commentaar op artikel 27 Sv erbij pakt, zie je snel en beknopt de belangrijkste informatie die je moet weten over de bepaling. Commentaren vormen dan ook een vrij handig startpunt om te beginnen als je onderzoek wilt doen/een paper moet schrijven over een wetsartikel waar je nog nooit van je leven van hebt gehoord. Commentaren bieden je de dan de mogelijkheid om snel bekend te raken met een onderwerp en vanuit commentaren kun je weer verder zoeken. Voorts bevatten commentaren vaak voetnoten die verwijzen naar andere relevante bronnen. Commentaren zijn voorts erg leuk omdat ze gewoon digitaal raadpleegbaar zijn. Waar vind je deze heerlijke bronnen vol vruchtbare intellectuele informatie? Je hebt grofweg drie ‘aanbieders’ van commentaren: *Tekst & Commentaar*, *Lexplicatie* en *SDU Commentaar*. De eerste twee kun je raadplegen via Kluwer Navigator, SDU kan geraadpleegd worden via Rechtsorde.

Maar... commentaren hebben ook een keerzijde. Het wordt op een of andere manier toch gezien als een minderwaardige bron ten opzichten van handboeken, kamerstukken, jurisprudentie en juridische tijdschriften. Baseer dus niet je hele paper op commentaren, want dat gaat je cijfer niet ten gunste komen, zelfs als de informatie die je uit de commentaren hebt geput correct is. Eigenlijk kun je commentaren vergelijken met annotaties: megahandig maar niemand mag weten dat je het hebt gebruikt.

Samenvattend (schema)

In dit hoofdstuk heb je veel informatie over je heen gekregen en wellicht zie je nu door de bomen het bos niet meer. We gaan daarom alles wat we geleerd hebben over bronnen nog eens herhalen. Om alles in perspectief te plaatsen volgt nu nog een kort stappenplannetje die je moet hanteren in je zoektocht naar nuttige bronnen voor je paper. Als het goed is moet het kwartje vallen na het lezen van de onderstaande stappen.

Stap 1: Waar ben je naar op zoek?

Naar wat voor bron ben je eigenlijk op zoek?

- Naar internationale bronnen;
- Naar jurisprudentie;
- Naar wetgeving en de bijbehorende informatie over de wetgeving, zoals Kamerstukken;
- Naar literatuur.

Stap 2: Internationale bronnen

Indien je op zoek bent naar internationale bronnen, zoals richtlijnen en verdragen, ga je dus naar de Verdragenbank toe van de overheid. (www.verdragenbank.overheid.nl). Alles wat je moet weten staat hierin. Tijdens je bachelor heb ik niet meegemaakt dat ik een internationale bron moest gebruiken die niet vindbaar was in de Verdragenbank, dus wij gaan ervan uit dat je hiermee (voorlopig) uit de voeten kan.

Stap 3: Jurisprudentie

Nu wordt het interessant. Je zoekt uitspraken. De vervolgvraag is echter: wat voor uitspraken zoek je?

- *Nederlandse uitspraken*: Voor uitspraken van Nederlandse instanties ga je gewoon naar de website van de rechtspraak toe en zoek je op uitspraken (www.uitspraken.rechtspraak.nl).
- *Nederlandse uitspraken met annotatie*: De uitspraken op de site van de rechtspraak bevatten geen annotaties. Hiervoor heb je de NJ nodig of de RvdW (Rechtspraak van de Week). Dit zijn juridische tijdschriften die uitsluitend draaien om uitspraken en veel van de uitspraken hierin zijn voorzien van een annotatie. Let wel, niet alle uitspraken worden geannoteerd. Dus als jij een uitspraak tegenkomt op website van de Rechtspraak en je wilt vervolgens op zoek gaan naar de bijbehorende annotatie, dan bestaat de kans dat je je scheel zoekt naar iets wat niet eens bestaat. Indien een uitspraak geannoteerd is, wordt dit (meestal) ook aangegeven op de site van de Rechtspraak.
- *Uitspraken van het EHRM*: Je gaat voor uitspraken van het EHRM naar (www.hudoc.echr.coe.int/eng).
- *Uitspraken van het Hof van Justitie*: Je gaat voor uitspraken van het Hof van Justitie naar (www.curia.europa.eu).

Stap 4: Wetgeving

Jij bent de *badass* die wetgeving en Kamerstukken in zijn paper wilt verwerken? Waar vind je al deze informatie?:

- **Wetten:** Wetten vind je gewoon in je wettenbundel. Een kleine *lifecycle* kan ik je wel meegeven. Als je meer informatie over een wetsbepaling wilt moet je naar de site van de overheid (www.wetten.overheid.nl). Stel we pakken weer artikel 27 Sv als voorbeeld. Op de site van de overheid zie je dan in de grijze balk waarin ook met zwarte dikgedrukte letters 'artikel 27' staat ook een printer, een 'i' in een blokje en een blokje met drie streepjes. De printer print, de 'i' bevat wetstechnische informatie en met de drie horizontale streepjes kun je wetsversies met elkaar vergelijken.
- **Kamerstukken** (informatie over de totstandkoming van wetten): Docenten houden er altijd van als je tussen neus en lippen door wat informatie verschaft over de totstandkoming van wetten. Informatie over debatten over de reikwijdte van wetsbepalingen en dergelijke, ook wel Kamerstukken genaamd, tref je wederom aan op de site van de overheid, maar dan wel op een iets andere link dan zojuist (www.overheid.officielebekendmakingen.nl).
- **Stokoude Kamerstukken:** De site van de overheid gaat terug tot de jaren '90. Wil je écht terug naar de *roots* van een bepaald begrip dan moet je naar Staten-Generaal Digitaal gaan (www.statengeneraaldigitaal.nl).

Stap 5: Literatuur

Last but zeker not least, literatuur. Wat voor literatuur zoek je?:

- **Handboeken:** Deze zoek je dus gewoon op de in UB zoals we afgesproken hebben.
- **Juridische tijdschriften:** Zoals we reeds hebben gezien kun je juridische tijdschriften raadplegen op verschillende websites én op de eigen site van het tijdschrift zelf. Dit hebben we denk ik al goed uitgelegd in het voorgaande dus een herhaling is niet nodig.
- **Digitale handboeken:** Zoals reeds gezegd staan sommige handboeken online op Kluwer Navigator (www.navigator.nl) of op Rechtsorde (www.rechtsorde.nl).
- **Commentaren:** Commentaren (Lexplicatie en Tekst & Commentaar) kun je het beste raadplegen via Kluwer Navigator (www.navigator.nl).

Tip van Lawbooks: Dit boekje is nog niet afgelopen, maar ik hoop dat je nu al het gevoel hebt dat je wat wijzer bent geworden na het lezen van de afgelopen pagina's. We hebben ons uiterste best gedaan om de informatie zo duidelijk mogelijk voor je op te schrijven en dit is informatie die je normaliter alleen krijgt door te doen. Laat ik het anders stellen, ik kan mijn weg goed vinden in de diverse zoeksystemen omdat ik al twee stages achter de rug heb, tientallen papers heb geschreven, twee scripties en honderden samenvattingen. Deze wijsheid en kennis heb ik dan ook in de praktijk vergaard en niet per definitie in de schoolbanken. Hopelijk gaat het goed van pas komen en kun je door dit boekje hogere cijfers halen voor je papers. Is toch nog niet alles helemaal duidelijk geworden of heb je nog vragen? Schroom niet om een mailtje te sturen naar info@lawbooks.nl.

BRONVERMELDING

Hoe verwijst ik naar deze bronnen?

Inleiding

Als het goed is, weet je nu wat goede bronnen zijn én weet je ook hoe je al deze bronnen moet vinden. Dan is het, met betrekking tot de bronnen, tijd voor de laatste stap: de bronvermelding. Het is natuurlijk allemaal leuk en aardig dat je de informatie gevonden hebt die je nodig hebt, maar als je niet kunt laten zien WAAR de informatie vandaan komt krijg je alsnog een onvoldoende. Je laat de herkomst van de gevonden informatie zien middels een goede bronvermelding. Maar wat is nou een goede bronvermelding? Dat is kortgezegd een bronvermelding die voldoet aan de vereisten van de Kluwer Leidraad. De Kluwer Leidraad is écht de heilige graal als het aankomt op bronvermelding.

Als je verwijst naar een bron moet je de Kluwer Leidraad er dus ook écht bij pakken en de juiste verwijswijze (wat een woord) van die bron hanteren. Dit zal in het begin best lastig zijn en je zult niet de enige zijn die stuntelt met de voetnoten, maar geen zorgen, je komt er vanzelf. Oefening baart kunst, zeggen ze.

De Kluwer Leidraad kun je op bol.com kopen voor €13,50. Maar... waarom zou je? Hij is ook *gratis* online raadpleegbaar. Tik in Google 'Kluwer Leidraad' in en hij verschijnt meteen.

Bronvermelding

De bron van een stuk informatie kun je op verschillende wijzen noteren, maar wij juristen gebruiken de manier van de Kluwer Leidraad. Een andere vorm is de APA-wijze, maar deze zul je bij rechten alleen moeten toepassen als je de minor Criminologie volgt. We hanteren daarom vanaf nu gewoon de Kluwer Leidraad. De Kluwer Leidraad schrijft voor dat je moet werken met voetnoten. Inmiddels mag ik denk ik aannemen dat je weet wat een voetnoot is, anders moet je even terugbladeren in dit boekje en kom je ze vanzelf tegen. Het is de kleine tekst onderaan je pagina. Als we ervan uitgaan dat je werkt met Word (wat ook echt aanbevolen is, Pages van Apple is echt af te raden) kun je een voetnoot toevoegen door in de balk boven te drukken op 'invoegen' (of *insert*) en dan op 'voetnoot' (of *footnote*). Dan komt er als het goed is een cijfertje achter de tekst.¹⁷ Normaalgesproken begint de nummering bij één, maar wij zitten inmiddels alweer bij voetnoot nummer 17. Mocht dat je veel lijken? Voor mijn masterscriptie heb ik 217 voetnoten gebruikt. 17 voetnoten valt dus reuze mee. Mijn advies is om per pagina drie of vier voetnoten te gebruiken. Dan komt je tekst betrouwbaar en professioneel over. Maar hierover later meer in het tussenkopje bronvermelding en structuur.

Een juiste bronvermelding

Bij het noteren van de bron komt meer kijken dan je op het eerste gezicht zou denken. Allereerst kan er een onderscheid gemaakt worden tussen:

- **De verkorte verwijsmethode:** Bij de verkorte methode noteer je in de voetnoot alleen de naam van de auteur van de bron, de pagina en het jaartal. Omdat je verkort verwijst is het verplicht om een literatuurlijst op te nemen achterin het boekje.

¹⁷ Zag je dat? Het werkt! Zo ziet een voetnoot er dus uit, mocht je de andere voetnoten tot nu toe over het hoofd hebben gezien.

- **Voluit/volledig verwijzen:** Als je voluit verwijst zet je alle gegevens van de bron onderin een voetnoot.

Als je de verkorte verwijsmethode toepast is het verplicht om achterin de paper een literatuurlijst op te nemen met de gebruikte bronnen. Verwijs je voluit, dan is een literatuurlijst niet nodig. Alle informatie over de bron staan dan immers al in de voetnoot. Een literatuurlijst is dan een beetje *overkill*.

Of je verkort of voluit verwijst, en ook de vraag of je een literatuurlijst in je wettenbundel opneemt of niet, hangt wederom af van de paper die je schrijft. Schrijf je een pleitnota? Dan verwijst je gewoon voluit en neem je zeker geen literatuurlijst op. De rechter ziet je al aankomen. Eigenlijk geldt hetzelfde ook voor de annotatie en het betoog. De verkorte verwijsmethode pas je toe bij de rechtswetenschappelijke paper en bij het rechtbankverslag. Dat betekent dus dat je bij deze soorten papers wél een literatuurlijst opneemt achterin de paper. Bij je scriptie verwijst je ook verkort en is een literatuurlijst vaak ook verplicht.

Lees echter de opdracht goed door. Dat is uiteindelijk het belangrijkste. Soms schrijft de docent al voor hoe je moet verwijzen en of je paper wel of geen literatuurlijst nodig heeft. Wijk hier NIET van af en volg de instructies keurig op.

Tip van Lawbooks: Persoonlijk ben ik een voorstander van de volledige verwijsmethode, want dan ziet de lezer in één oogopslag alle relevante informatie over de gebruikte bron en hoeft hij niet te bladeren naar de literatuurlijst. Ikzelf combineer ook altijd de volledige verwijsmethode met een literatuurlijst omdat dit mijns inziens het meest volledig is. Maar ook nu geldt weer, overleg dit met je docent. Sommige docenten zijn meer geïnteresseerd in de herkomst van je bron en geven niet zoveel om de verwijsmethode, anderen kunnen moeilijk doen om alles wat met te maken heeft met voetnoten.

Bronvermelding en structuur

In het tussenkopje bronvermelding merkte ik al iets op over de bronvermelding en de structuur van je paper. De bronvermelding moet namelijk aansluiten bij de structuur van je paper. Je paper zal doorgaans uiteenvallen, zoals we straks ook gaan zien, in een inleiding, middenstuk en slot. De wijze waarop jij met bronnen en voetnoten omgaat moet passen bij de structuur en de plaats van de informatie. Dit klinkt allemaal heel erg vaag nog, maar ik ga het toelichten met behulp van een paar voorbeelden:

- **Voorbeeld 1:** Stel, je bent bezig met de inleiding van je paper. Je wilt de lezer op een luchtige doch boeiende wijze kennis laten maken met het onderwerp van je paper. Je wilt de beste man (of vrouw) niet meteen levensmoe maken door hem of haar plat te gooien met negentien bronnen/voetnoten over je onderwerp. Pak twee of hooguit drie actuele bronnen, krantenartikelen of juridische tijdschriftartikelen bijvoorbeeld, en verwijst daar kort naar.
- **Voorbeeld 2:** Je begint aan het middenstuk van je paper en het onderwerp dat je moet bespreken is zeer technisch van aard en er is veel informatie te vinden over je onderwerp. Op zo'n plaats, in de het middenstuk dus, moet je de lezer wél overspoelen met informatie. Zijn aandacht heb je immers al gepakt in de inleiding en nu is het tijd om hem met je mee de diepte in te sleuren. Hier moet je dus zoals reeds opgemerkt minimaal drie voetnoten per pagina gebruiken. Let wel, ik spreek van voetnoten en niet zozeer van bronnen. Het kan best zo zijn dat je meerdere malen op één pagina naar dezelfde bron verwijst, maar doe dan wel in verschillende voetnoten.

Baseer echter weer niet je hele stuk op één (of twee) bron(nen), want dat komt de geloofwaardigheid van je paper (en van jouw inzet) niet ten goede.

- **Voorbeeld 3:** Je bent bij de conclusie aangekomen. Hier geldt, ongeacht de soort paper die je schrijft, één simpele regel: GEEN nieuwe informatie en dus ook GEEN voetnoten. In de conclusie trek je een conclusie over hetgeen je in het middenstuk hebt geschreven en je formuleert desnoods nieuwe vragen voor de toekomst.
- **Voorbeeld 4:** Dit is een bijzonder voorbeeld. Stel je schrijft een pleitnota voor een relatief eenvoudige zaak, zoals een eenvoudige mishandeling of een winkeldiefstal. Je pleitnota is gericht aan de rechter en jij speelt de advocaat van de verdachte. De rechter, je docent, is zeer bekwaam en absoluut geen ‘koekwaus’. Ga hem of haar dan in je pleitnota ook niet lastigvallen met tig voetnoten waarin je de reikwijdte van het artikel 310 Sr (diefstal) uitlegt, want niemand heeft daar trek in. Stijn Franken zei in de master Strafrecht: niet meer dan drie voetnoten. Maar nogmaals, dit geldt dus voor eenvoudige zaken. Het is best mogelijk dat je meer voetnoten moet gebruiken naarmate je onderwerp technischer van aard is.

Literatuurlijst & jurisprudentielijst

Zoals hierboven al is opgemerkt moet je, indien je gebruikmaakt van de verkorte verwijsmethode, altijd een literatuurlijst opnemen achterin je paper. Ook de literatuurlijst moet voldoen aan de voorwaarden die gesteld worden in de Kluwer Leidraad. Raffel de literatuurlijst dus niet af, want dat is ronduit zonde. Dit gaat je namelijk punten kosten. Voorts is het van belang dat je achterin ook een lijst opneemt met de door jou gebruikte uitspraken, de jurisprudentielijst. Je zult bij het schrijven van rechtswetenschappelijke papers (of je afstudeerwerk/scriptie) vele uitspraken moeten bestuderen en ondanks het feit dat je deze vermeldt in de voetnoten, moet je ze ook allemaal achterin opnemen in een jurisprudentielijst. Hoe deze lijst er uit moet komen te zien is wederom gewoon te lezen in de Kluwer Leidraad.

Werkwijze

Voordat we aan de slag gaan met de verwijzing zelf en de informatie die je moet opnemen in de voetnoten, wil ik kort nog even wat opmerken over de werkwijze. Je hebt de benodigde informatie verzameld en je gaat beginnen met schrijven. Als je begint met de voetnoten kun je het verwijzen op twee manieren aanpakken:

1. Je begint met verwijzen en werkt de voetnoten meteen tot in de puntjes uit.
2. Je verwijst even snel zodat het voor jou duidelijk is en gaat na afloop van de paper alle voetnoten ‘netjes maken’.

Mijn advies is om te kiezen voor nummer 1 en daar heb ik een paar argumenten voor:

- Je bent nadat je de paper hebt afgeschreven meteen klaar. Je hoeft niet alles nog eens na te kijken.
- Je weet zeker dat je geen informatie over je bron kwijtraakt, zoals het ECLI-nummer of de naam van de uitgever.
- Je dwingt jezelf, misschien onbewust, om alles in één keer goed te doen zonder telkens de Kluwer Leidraad erbij te pakken. In het begin zal dit lastig zijn, maar naarmate je meer papers hebt geschreven word je vanzelf behendiger met de voetnoten.

Methode 2 is niet per definitie slecht en kan zeker uitkomst bieden bij kleine korte papers. Maar goed, je moet voor jezelf maar even uitvogelen wat voor jou werkt.

De juiste vermelding

De bronvermelding in voetnoten is zoals je inmiddels wel weet aan behoorlijk wat voorwaarden verbonden. De voorwaarden variëren ook per soort bron. Uitspraken moeten in de voetnoot immers op een andere wijze genoteerd worden dan bijvoorbeeld een artikel uit een juridisch tijdschrift. In de Kluwer Leidraad staat per bron de juiste verwijsmethode per bron met een toelichting en een voorbeeld. Zoek voor jezelf per bron de juiste verwijsmethode op. Van de meest voorkomende bronnen hebben wij tevens hieronder een voorbeeld opgenomen met een korte toelichting.

Literatuur (boek) (volledige methode)

Als je volledig wilt verwijzen naar een bepaalde pagina uit je boek moet dat op de volgende manier:

P. Ness, *De Wereld van het Recht*, Deventer: Kluwer 2018, p. 6.

Toelichting: *Dit is een fictief boek, maar het laat zien waarnaar je moet verwijzen. Je begint met de voorletter(s) en de achternaam van de auteur. Daarna komt de titel van het boek in Italics, vervolgens de vestigingsplaats van de uitgever, gevolgd door de uitgever zelf en het jaartal. Tot slot geef je het nummer van de pagina weer die je hebt gebruikt. Eindig altijd met een punt!*

Literatuur (boek) (verkorte methode)

Gebruik je de verkorte methode, dan moet de voetnoot er als volgt uitzien:

Ness 2018, p. 6.

Toelichting: *Dit is dezelfde bron als hierboven, maar dan volgens de verkorte methode. Als je de verkorte methode hanteert MOET je paper dus een literatuurlijst hebben. Bij de verkorte methode noteer je alleen de achternaam, het jaartal en het paginanummer (en weer een punt erachter).*

Literatuur (juridisch tijdschrift) (volledige methode)

Als je voluit naar een juridisch tijdschriftartikel wilt verwijzen doe je dat als volgt:

P. Ness, 'Het recht is net een Eiland', *NJB* 2013/45, afl. 22, p. 242.

Toelichting: *Na de naam van de schrijver volgt de titel van het artikel en deze moet tussen aanhalingstekens. Daarna komt het tijdschrift tussen aanhalingstekens, de uitgave en het nummer van de pagina. Het is lastig om bij elk tijdschrift een voorbeeld te geven omdat het er enorm veel zijn en omdat elk tijdschrift een andere nummering/telling hanteert.*

Literatuur (juridisch tijdschrift) (verkorte methode)

Wil je verkort verwijzen naar een tijdschriftartikel? Dan doe je dat op de volgende manier:

Ness, *DD* 2017/54, par. 3.2.3.

Toelichting: *Als je verkort wilt verwijzen naar een juridisch tijdschrift doe je dat zoals op de manier hierboven. Let wel, sommige tijdschriften hanteren een bijzondere nummering. Na de auteur doe je een komma, gevolgd door de afkorting van het tijdschrift in Italics. Daarna komt het jaartal, de uitgave en indien gewenst de paragraaf of de pagina waarnaar je verwijst. Zie de Kluwer Leidraad voor meer informatie over juridische tijdschriften.*

Kamerstukken

Maak je gebruik van een Kamerstuk? Top! Verwijzen daarnaar gaat als volgt:

Kamerstukken II 2015/16, 34442, 3, p. 7.

Toelichting: *Stukken van de Tweede Kamer worden aangeduid met Kamerstukken II, gevolgd door het parlementaire jaar en het Kamerstuknummer. Daarna volgt het volgnummer, een komma en het paginanummer. Verwijs je naar een Kamerstuk van de Eerste Kamer? Dan schrijf je Kamerstukken I op.*

Jurisprudentie

Hieronder een uitspraak met alles erop en eraan (rechtsoverweging, tijdschrift en annotator):

HR 15 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:3452, r.o. 3.2, *NJ* 2018/325, m. nt. T. Schalken.

Toelichting: *Dit is een fictief arrest, maar het laat wel meteen zien hoe het moet. Eerst de instantie, daarna het ECLI-nummer, daarna de rechtsoverweging waarnaar je verwijst, vervolgens de vindplaats in een tijdschrift (hoeft niet altijd) en de schrijver van de noot (alleen indien de zaak geannoteerd is, anders niet natuurlijk). Het tijdschrift, nu de NJ, moet schuin.*

Tip van Lawbooks: Wellicht is het je al opgevallen, maar wetgeving en verdragen staan hierboven niet genoemd. Als je paper gaat over bijvoorbeeld artikel 310 Sr, diefstal, dan hoef je niet telkens te verwijzen naar artikel 310 Sr door middel van een voetnoot. Hetzelfde geldt ook voor verdragen en richtlijnen. Die neem je gewoon op in de tekst. Mocht je willen verwijzen naar de achtergrondinformatie van wetgeving of verdragen, kijk dan even meer voor informatie in de Kluwer Leidraad.

Tip van Lawbooks: Een voorbeeld van online handboeken en commentaren hebben wij hierboven niet opgenomen. Elk online handboek/commentaar geeft zelf aan hoe je naar de desbetreffende bron moet verwijzen. Kijk voor elk online handboek/commentaar bij de productinformatie.

Tip van Lawbooks: Zie voor alle andere uitzonderingen, zoals bijdragen in boeken en dissertaties, wederom de Kluwer Leidraad zelf.

STRUCTUUR

We zijn aangekomen op het moment dat we een start moeten maken met het schrijven van de paper. We hebben inmiddels gezien welke soorten papers er bestaan. We hebben ook geleerd hoe we relevante materialen moeten verzamelen voor onze opdracht. Dan resteert er nog maar één ding: schrijven die handel. Voordat je echter ook maar één woord op papier zet moet je bedenken hoe je de informatie die je kwijt wilt het beste kunt rangschikken en formuleren. Wellicht weet je inmiddels alles over het onderwerp waar je je paper over moet schrijven, als je die informatie niet op een fatsoenlijke wijze op papier kunt krijgen heb je alsnog niets.

Er moet een duidelijke structuur in je paper zitten en de structuur hangt weer sterk af van het soort paper dat je moet schrijven. Een pleitnota heeft immers een ander indeling dan een annotatie. In het navolgende zal er daarom kort wat gezegd worden over de inleiding, het middenstuk en de conclusie. Hierbij zullen we wel telkens het rechtswetenschappelijke onderzoek als leidraad nemen. Je moet dus wel begrijpen dat dit model voor sommige papers niet (volledig) van toepassing is. Als dat het geval is, zullen we je hier op wijzen.

INLEIDING

Wat is een goede start? Een voorbeeld.

Inleiding

In de film *Django Unchained* van Quentin Tarantino komen Django (Jamie Foxx) en Dr. King Schultz (Christoph Waltz) binnenvallen bij Calvin J. Candie (Leonardo DiCaprio). De film speelt zich af in 1858 in Amerika en, zoals je wellicht weet, was slavernij in Amerika toen nog volstrekt normaal. Als de coole Django en de eigenaardige Dr. King het etablissement van Candie betreden is een ‘*mandingo*-gevecht’ gaande: een gevecht ter vermaak van de rijken, tussen twee sterke slaven met de blote vuist. Een *mandingo*-gevecht is pas afgelopen als de ene slaaf de andere om het leven heeft gebracht. Na het afgrijselijke gevecht waarbij de ene *mandingo* de ogen van de andere eruit heeft geprikt, raakt Candi aan de praat met Django en Dr. King. Zij doen zich voor als *mandingo*-handelaren/experts en proberen zo de aandacht te trekken van Candie. Zij zijn echter allesbehalve *mandingo*-experts en stiekem zijn de twee heren op zoek naar de vrouw van Django. Zij hebben sterk het vermoeden dat Candie weet waar de vrouw van Django als slaaf wordt gehouden en zij proberen via hem bij haar te komen door middel van een leugentje om bestwil. Candie vindt de mannen interessant, maar hij houdt ze toch op een afstand, totdat Django laat vallen dat hij wel \$12.000 wil betalen voor een sterke *mandingo*. Dat is nu veel geld, maar in die tijd was het een buitengewoon astronomisch bedrag, vooral voor een slaaf. Candie draait zich vervolgens om en spreekt wellicht een van de bekendste *filmquotes* uit van de afgelopen tien jaar:

“Gentleman... you had my curiosity, but now you have my attention.”

Deze quote vat perfect en precies samen wat er van je verwacht wordt in een inleiding: Je moet niet alleen interessant overkomen, maar je moet de volledige aandacht van de lezer opeisen. Dat is mij denk ik door de Django-referentie goed gelukt. De film heeft verder geen biet met je studie Rechtsgeleerdheid in Utrecht te maken, maar toch bleef je het stukje tekst hierboven lezen omdat je bekende namen als Foxx en DiCaprio zag staan in combinatie met actie en sensatie. Je inleiding moet precies aan deze factoren voldoen en je moet een manier vinden waarop je de aandacht van je lezer volledig opeist. Begin dus je paper absoluut niet met dingen als:

“Deze paper gaat over het begrip “goed” in de zin van het Burgerlijk Wetboek. Ik moest deze paper schrijven voor het vak Inleiding Privaatrecht II”.

Dit is de allerslechtste manier waarop je je paper kunt beginnen. Ooit. En toch doen veel (nieuwe) studenten dit omdat ze gewoon geen andere opening kunnen bedenken. Begin je paper nu ook niet door een lukrake referentie naar een willekeurige film zoals “The Dark Knight”, want dat zou natuurlijk als een tang op een varken slaan. Kies een gebeurtenis, een film, een liedje of een actuele krantenartikel dat past bij je onderwerp. Ik heb voor *Django Unchained* gekozen omdat de DiCaprio precies het moment laat zien waarop zijn willekeurige interesse omslaat in aandacht. Dit kantelpunt is niet alleen van belang in je paper, maar ook in marketing staat dit punt voorop. Wanneer trekt een bedrijf je aandacht? En wanneer vind je het niet meer dan geestig en kijk je weer verder? Enfin, dat is voor een andere keer.

Voorts hangt je inleiding ook af van het soort paper die je hebt. Je inleiding moet altijd pakkend zijn, maar soms is er meer ruimte voor eigen inbreng en soms minder. Bij een annotatie is het geen schande als je (bijna) direct begint met de feiten van het onderhavige geval. Lees menig noot zelf door en je zult zien dat niet zelden de schrijver na een of twee inleidende zinnen meteen overgaat tot de kern van het probleem. Ook bij een serieuze aangelegenheid zoals een pleitnota kun je het beste maar meteen, of althans vrij snel, tot de kern van de zaak komen. Schrijf je echter een rechtswetenschappelijk stuk over de strafbaarheid van de autonome auto die door een technische fout een voetganger om het leven brengt, dan kun je best een krantenartikel over Tesla erbij halen en daar een leuke inleiding mee creëren. Nieuws over Tesla is er immers genoeg.

Meer dan een inleiding

Een inleiding is echter ook meteen meer dan een inleiding. Uiteraard moet je in de inleiding de lezer kennis laten maken met het onderwerp van je paper, maar je inleiding moet meer doen. Indien je een rechtswetenschappelijk onderzoek verricht is het verplicht om in je inleiding je onderzoeksvraag op te nemen. Vergeet je bij een dergelijk onderzoek de onderzoeksvraag te vermelden, dan zal dat een behoorlijke negatieve impact hebben op je cijfer. Bij een annotatie of een pleitnota is er uiteraard geen onderzoeksvraag, maar bij een rechtbankverslag is het denkbaar dat je in de inleiding toch een onderzoeksvraag opneemt. Voorts moet de inleiding ook fungeren als een soort leeswijzer. Het is natuurlijk erg verwarrend als je na een geestige inleiding en de onderzoeksvraag meteen met de harde kern van je paper begint. Je moet in de inleiding dus ook aankondigen hoe je je onderwerp gaat bespreken, wat de subkopjes zijn, etc. Dit hangt echter wederom van het soort paper af.

Wel of geen voorblad/inhoudsopgave/voorwoord?

Nog een korte opmerking over de vorm van het begin van je paper. Bij een zeer uitgebreide paper, zoals je afstudeerwerk, is het van belang dat je paper ook een voorwoord en een inhoudsopgave heeft. Voorts is het zo dat bijna elke paper een voorblad heeft, met uitzondering van de pleitnota. Meestal hoeft je bij een pleitnota geen voorblad op te nemen. De hoofdregel blijft echter: volg de instructie van de opdracht op. Als de instructie voorschrijft dat je de paper begint met een foto van een puppy, dan zult gij je paper beginnen met een foto van een puppy.

Overzicht een goede inleiding

Een goed begin van je paper ziet er dus in het kort als volgt uit:

- **Voorblad;**
- **Voorwoord** (alleen bij zeer omvangrijke papers);
- **Inhoudsopgave** (alleen bij omvangrijke papers/indien de opdracht het vereist);
- **Inleiding:** De inleiding moet de volgende functies vervullen:
 - Kennismaking met het onderwerp;
 - Kennismaking met de onderzoeksvraag;
 - Leeswijzer.

Tip van Lawbooks: De lengte van je inleiding hangt wederom weer af van de lengte van je paper. Stel, je paper is relatief kort (3.000 woorden), dan moet je de reeds genoemde drie ‘doelstellingen’ gewoon verwerken tot één vloeiend geheel onder je kopje ‘Inleiding’. Je paper begint dan met de inleiding en daarin geef je in één vloeiend stuk het onderwerp aan, laat je de lezer kennismaken met de onderzoeksvraag en vertel je de lezer wat hij in welke volgorde kan verwachten. Is je paper heel erg lang? Meer dan 10.000 woorden? Dan kun je overwegen om elke doelstelling in een apart tussenkopje te bespreken.

MIDDENSTUK

Wat moet ik kwijt in het middenstuk?

Inleiding

Over het middenstuk van je paper kan ik eigenlijk vrij weinig vertellen, omdat het middenstuk sterk afhangt van een paar factoren:

- De lengte van je paper;
- Het soort paper dat je moet schrijven;
- Het onderwerp.

Ook hier geldt wederom dat het middenstuk bij een pleitnota er qua vorm anders uitziet dan bij een betoog. Voorts geldt dat de indeling van je paper afhankelijk is van het onderwerp, de diepgang die je aan de paper mee wilt geven en het aantal woorden dat je mag gebruiken. Door deze zaken is het lastig om eenduidige richtlijnen te bieden voor het perfecte middenstuk. Als we echter uitgaan van het rechtswetenschappelijk onderzoek kunnen we met betrekking tot het middenstuk de volgende tips meegeven.

Houd genoeg woorden over voor het middenstuk

Het is relatief eenvoudig om veel woorden kwijt te raken aan je conclusie en aan je inleiding. Doe dat niet, want uiteindelijk draait elke paper om het middenstuk. Stel, je mag voor je paper maximaal 1.500 woorden gebruiken, dan raad ik je aan om voor je conclusie/inleiding samen 600 woorden te gebruiken en de overige 900 woorden te bewaren voor je middenstuk.

Houd het overzichtelijk

Probeer je middenstuk zo overzichtelijk mogelijk te houden voor je lezer. Dat betekent dat je dus met kopjes en subkopjes moet gaan werken in je middenstuk. De hoeveelheid (sub)kopjes die je moet gebruiken hangt echter weer af van de lengte van je paper. Bij een korte paper van maximaal 1.500 woorden kun je bijvoorbeeld 2 of 3 kopjes hanteren. Bij een langere paper van 4.000 woorden kun je meerdere kopjes hanteren of kun je met subkopjes gaan werken.

Ga de diepte in, in plaats van de breedte

Probeer zo diep mogelijk op je onderwerp in te gaan en weid niet teveel uit. Het is beter je te focussen op één specifiek aspect en daar veel over te kunnen vertellen in plaats van aan het oppervlak te blijven. Bij een rechtbankverslag kun je bijvoorbeeld het beste één strafvorderlijk beginsel pakken die tijdens de zitting goed naar voren kwam en daarover vertellen in plaats van vluchtig bij elk beginsel iets te zeggen.

Volg altijd de instructie

Soms is er een specifieke instructie voor de paper op BlackBoard gezet. Dan moet je in je middenstuk bepaalde voorwerpen verplicht behandelen of een bepaalde indeling wat betreft de (sub)kopjes aanhouden. Houd deze richtlijnen te allen tijde aan!

CONCLUSIE

Hoe rond ik netjes af?

Inleiding

Als je hier bent aanbeland, mag je al best opgelucht zijn. Je hebt immers het zwaarste gedeelte van je paper achter de rug. Je moet nu nog even met een knal afronden, de boel nakijken en tot slot inleveren. De conclusie en de manier waarop jij je paper afrond kan je cijfer echter maken of kraken. In het navolgende zal daarom kort nog wat opgemerkt worden over de conclusie en over hoe je een goede afsluiter op papier zet.

De conclusie: Wat moet er in?

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: Je conclusie mag geen nieuwe informatie bevatten. Als je aankomt bij de conclusie mag je uitsluitend de informatie en de bronnen verwerken die je in het middenstuk (en in je inleiding) hebt gebruikt. Je mag dus ook geen nieuwe voetnoten toevoegen. Dit lijkt op het eerste gezicht vrij logisch en duidelijk maar het kan lastiger zijn dan je denkt. In beginsel beantwoord je in de conclusie wel altijd de vragen/probleemstelling die je in de inleiding geformuleerd hebt en in het middenstuk hebt onderzocht.

Nakijken en/of na laten kijken?

Het op één na heerlijkste momentje aan een paper is de laatste punt die je zet.¹⁸ Het moment dat de inhoud in orde is en je geen nieuwe bronnen of informatie meer moet toevoegen is ronduit top. De inhoud staat er, maar je bent er nog niet helemaal. Tot slot dien je je paper nog één keer na te kijken. Dat houdt in dat je hem nog één keer helemaal gaat lezen of aan iemand anders laat lezen. Korte papers van 1.500 woorden laat je niet per se door anderen lezen, maar die kijk je zelf even na (tenzij je niet goed bent in spelling/grammatica, dan is het wellicht wel handig om een medestudent(e) te vragen of hij of zij de paper nog even voor je doorleest). Ook met betrekking tot het nakijken van je paper kan ik een paar korte vuistregels meegeven om dit zo efficiënt mogelijk te doen:

- **Kijk je paper het liefst niet meteen na.** Als je klaar bent met de inhoud, ga dan niet meteen over tot nakijken. Neem even pauze, ga wat anders doen en kijk er het liefst morgen of desnoods een paar uur later naar. Dan ben je weer wat scherper en zie je meer. Dit kan natuurlijk niet als de deadline over 5 minuten is. Dan pak je nog even snel een espressoshot en ga je door.
- **Print je paper uit en lees hem door op papier.** Het is fijn om de paper op papier te zien. Dan zie je ook meteen hoe je docent hem uiteindelijk gaat lezen. Als ik klaar ben met een paper, print ik hem altijd uit en kijk ik hem na met een rode pen. Het is een fijne manier om je frustratie kwijt te kunnen, maar je haalt er ook meer fouten uit.
- **Laat belangrijke papers altijd door een ander (extra) nakijken.** Naarmate je verder in de studie komt en vooral als je zal beginnen met je master, zal je zien dat papers een steeds serieuzere rol gaan spelen. Laat papers die meewegen voor 30% of meer altijd nakijken door anderen.
- **Zorg ervoor dat je niets, bewust of onbewust, overslaat!** Neem de checklist hieronder nog even door voor de zekerheid!

¹⁸

Het allerlekkerste moment is het dichtgooien van de 165 tabbladen die openstaan in je browser om vervolgens naar bed te gaan.

Checklist afronding

Ben je klaar met schrijven en wil je je paper inleveren? Ga dan de volgende checklist nog even af:

1. **Voorblad:** Begin bij het begin. Staat alle benodigde informatie op het voorblad? Denk hierbij vooral aan je naam, de datum, je emailadres, de naam van je docent en natuurlijk de titel van je stuk.
2. **Voorwoord:** Heb je een lange paper geschreven? Dan is het wel leuk om een voorwoord in de paper op te nemen.
3. **Inhoudsopgave:** Indien je paper een inhoudsopgave heeft: klopt deze? Controleer vooral of alle kopjes en tussenkopjes in de inhoudsopgave zijn opgenomen en of de nummering van de bladzijdes ook klopt. Ziet alles er netjes uit?
4. **Inleiding:** Dit is de eerste echte inhoudelijke aanraking van de lezer met je paper. Klopt de inleiding? Leest het lekker weg? Staat de onderzoeksvraag in de inleiding? Kondigt de inleiding ook aan wat de lezer van de paper kan verwachten?¹⁹
5. **Middenstuk:** Bij het middenstuk moet je vooral letten op de logica ervan. Staat alle informatie er in een logische volgorde in? Zijn de tussenkopjes niet te lang? Is het verstandig om sommige (tussen)kopjes samen te voegen en andere wellicht weer te splitsen?
6. **Conclusie:** Tot slot de conclusie. Geef je antwoord op de onderzoeksvraag? Heb je nieuwe informatie/voetnoten toegevoegd? (Zo ja, schrappen!) Roept de beantwoording van je vraag nieuwe vragen op? (Zo ja, vermelden!) Heb je een sterke afsluiter?
7. **Lay-out:** Is de lay-out van je paper in orde? Is alles op dezelfde wijze uitgelijnd? Heb je niet ergens een dubbele spatie gebruikt? Kloppen de titels? Is alles in hetzelfde lettertype geschreven? Klopt de tekengrootte? Indien die er zijn, heb je de regels opgevolgd met betrekking tot de lay-out?
8. **Spelling:** Klopt je spelling? Heb je geen spelfouten gemaakt? Let vooral op ‘-d –t fouten’, daar worden docenten nooit vrolijk van.
9. **Aantal woorden:** Heb je niet te veel of te weinig woorden gebruikt? Klopt de verdeling van de woorden? Is de inleiding niet te lang of je conclusie te kort? Moet je niet nog wat onnodige woorden schrappen? Begin dan eens te zoeken naar het woord ‘er’ of ‘dus’; kunnen namelijk meestal prima gemist worden in een zin.
10. **Literatuurlijst:** Is deze in orde? Staan alle bronnen die je in je paper hebt verwerkt ook daadwerkelijk in de literatuurlijst?
11. **Jurisprudentielijst:** Staan alle uitspraken met de juiste vindplaats in de jurisprudentielijst?
12. **Voetnoten:** Werp tot slot nog een blik op de voetnoten. Kloppen deze wel?

Tip van Lawbooks: Dat was het dan! Je bent klaar met je paper en je kunt hem eindelijk gaan inleveren. Let bij het inleveren nog wel op de wijze waarop je de paper moet inleveren. Sommige docenten willen dat je de paper mailt, andere willen dat je de paper print en in hun postvakje legt. Let hier even op, want als je dit verpest heb je je paper niet ingeleverd en krijg je een 1.

¹⁹

Zoals reeds opgemerkt hangt de inleiding natuurlijk een beetje van het soort paper af.

TIPS & TRICKS

Een overzicht van Tips & Tricks van de auteur

Tips & Tricks van Bobby

Na het lezen van dit oefenpakket hoop ik dat je minder opkijkt tegen het schrijven van papers en makkelijker je weg kunt vinden in de vele zoeksystemen die de Universiteit te bieden heeft. Voorts hoop ik dat je nu beter begrijpt met wat voor soort papers je tijdens de studie geconfronteerd zult worden. In dit boekje heb ik al veel gezegd, maar bij dezen volgen nog een paar tips:

- Wellicht een inkoppertje, maar lees alvorens te beginnen de opdracht van de paper écht goed door. Wellicht heb ik deze tip al laten vallen, maar anders krijg je hem bij dezen nog een keer. Het is doodzonde als je begint met schrijven en je doet iets heel anders dan de opdracht van je wil. Ook is het gewoon ronduit stom als je een deadline mist omdat je niet goed de instructie hebt doorgelezen.
- Begin op tijd. Wederom een inkoppertje en ik weet ook niet waarom ik je deze tip geef, want wij studenten gaan toch niet op tijd beginnen. Maar indien de kans voorbij komt dat je eerder kán beginnen, probeer hem op z'n minst te grijpen.
- Houd je strikt aan de instructie. Deze tip lijkt op de eerste, maar is toch anders. De instructie schrijft niet alleen voor wat je moet doen, maar ook hoe. Dus als de instructie zegt: schrijf de paper in Comic Sans, letterkleur paars, dan doe je dat lekker, ook al ben je het hier niet mee eens. De Universiteit zal het natuurlijk niet zo bont maken, meer ik heb meer dan eens dingen in een instructie gelezen waar ik mij toch niet helemaal in kon vinden. Hiervan afwijken wordt echter niet beloond.
- Kies altijd voor een onderwerp, indien mogelijk, waar je echt van geniet. Voor een vak van de master Strafrecht moest ik een keer een paper schrijven van minimaal 4.000 woorden. Ik was volledig vrij in mijn onderwerpkeuze dus besloot ik de paper te schrijven over de (mogelijk) strafrechtelijke aansprakelijkheid van autonome auto's. Ik had de paper in een mum van tijd af omdat ik het écht een leuk onderwerp vond.
- Let op de bronnen en de bronvermelding. Het vinden van de juiste bronnen is niet makkelijk, maar je bronvermelding MOET gewoon kloppen. Je hoeft niet eens een jurist te zijn om een kloppende bronvermelding te kunnen maken. De Kluwer Leidraad is je beste vriend wat dit onderwerp betreft.
- Dat was het denk ik wel. Veel succes tijdens je studie bij het schrijven van al je papers kunstwerken!



MAAK JEZELF TROTS[®]

LIEFS, JE BESTE STUDIEVRIEND